

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 13 • Haziran 2026 • 185-244
Issue: 13 • June 2026 • 185-244

**Ergenlik Döneminde
Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar:
Ampirik Araştırma ve Bağlamsal Analiz**

Attitudes and Behaviors
Toward Prayer and Worship During Adolescence:
An Empirical Study and Contextual Analysis

Mustafa Koç

Prof. Dr. | Professor
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir Osmangazi University
İlahiyat Fakültesi | Faculty of Theology
Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı | Department of Psychology of Religion
✉ mustafa.koc@ogu.edu.tr | 0000-0003-1299-7963
Eskişehir | Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1883195>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü • Article Type	Araştırma Makalesi • Research Article
Geliş Tarihi • Received	06 Şubat 2026 • 06 February 2026
Düzeltilme Tarihi • Revised	05 Nisan 2026 • 05 April 2026
Kabul Tarihi • Accepted	13 Nisan 2026 • 13 April 2026
Yayın Tarihi • Published	30 Haziran 2026 • 30 June 2026
Değerlendirme • Review	Çift Taraflı Kör • Double-Blind
Hakem • Peer-Review	Dış-Bağımsız • External-Independent
Benzerlik Taraması • Similarity Check	Tamamlandı • Completed
Etik Onay • Ethical Approval	Etik Gerekmez • Ethics not Required
Çıkar Çatışması • Conflict of Interest	None • Yok
Finansman • Funding	Finansman Yok • No Funding
Lisans • License	Creative Commons BY-NC 4.0
Dergi İletişim • Journal Contact	https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Ö z e t

Bu makalenin amacı, ergenlik dönemindeki ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarını incelemek ve ergenlik dönemi dinamikleri temelinde elde edilen nicel bulguları bütüncül ve analitik bir bağlamda yeniden analiz etmektir. Ampirik çalışma, 2013 ve 2014 yıllarında Bursa ve Balıkesir illerinde yaşayan ergenler üzerinde yürütülen nicel bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma örneklemi, farklı sosyo-demografik özelliklere sahip toplam 212 ergen oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde, araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 26 istatistik programı aracılığıyla frekans ve yüzde dağılımları temelinde çözümlenmiştir. Veri yorumlama aşamasında ise nicel bulgular, ergenlik döneminin psikolojik, sosyolojik ve teolojik bağlamları dikkate alınarak bağlamsal analiz tekniğiyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, ergenlerin dua ve ibadet pratiklerine ilişkin tutum ve davranışlarının; cinsiyet, yaş grubu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenlere bağlı olarak betimsel düzeyde çok yönlü farklılaşan örüntüler sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede; (i) dua etme davranışının, biçimsel ibadet pratiklerine kıyasla daha yaygın, daha erişilebilir ve süreklilik potansiyeli daha yüksek bir dinsel pratik olarak öne çıktığı; (ii) namaz kılma, oruç tutma ve Kur'an-ı Kerim okuma gibi biçimsel ibadetlerde ise daha seçici, düzensiz ve dönemsel örüntülerin baskınlaştığı; (iii) söz konusu düzensizliğin, dinsel yönelimin zayıflaması ya da kopuşundan çok ergenlik dönemine özgü gelişimsel ve bağlamsal dalgalanmaları yansıttığı; (iv) ibadet pratiklerindeki aksamalara sıklıkla eşlik eden dinsel suçluluk ve günahkârlık duygularının, dinsel sorumluluk bilincinin sürdüğüne işaret eden düzenleyici bir işlev üstlendiği; (v) tövbe pratiğinin, bu suçluluk deneyimiyle birlikte ergenin dini bütünüyle terk etmeden sürece yeniden dâhil olmasını sağlayan onarıcı bir mekanizma olarak işlediği; (vi) ergenlerin dinsel yönelimlerinde kurumsal ve biçimsel ibadet sürekliliğinden çok bireysel, duygusal ve öznel anlamlandırmaların daha belirleyici olduğu; (vii) dua ve ibadet pratiklerinin ergenler açısından yalnızca normatif yükümlülükler olarak değil, aynı zamanda duygusal düzenleme, sorumluluk dengeleme ve varoluşsal anlamlandırma işlevleriyle deneyimlendiği; (viii) ergen dindarlığının doğrusal bir süreklilik ya da ani bir kopuş modeli yerine, 'dua-ibadet-aksama-suçluluk-tövbe-yeniden yönelim' aşamalarından oluşan döngüsel ve işlevsel bir yapı sergilediği bulgulanmış ve yorumlanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Ergenlik dönemi • Dua
İbadet • Dinsel tutum ve davranışlar • Bağlamsal analiz

Abstract

The aim of this article is to examine adolescents' attitudes and behaviors towards prayer and ritual worship during adolescence and to conduct a contextual analysis of the quantitative findings within a holistic framework that is grounded in developmental dynamics. The empirical component of the study is based on a quantitative field survey conducted in 2013 and 2014 with adolescents residing in the provinces of Bursa and Balıkesir. The research sample consists of 212 adolescents with diverse socio-demographic characteristics. Data were collected using a structured questionnaire which was developed by the researcher. The obtained data were analyzed through frequency and percentage distributions using the SPSS 26 statistical software package. In the interpretation phase, the quantitative findings were evaluated through contextual analysis by considering the psychological, sociological, and theological contexts of adolescence. The findings indicate that adolescents' attitudes and behaviors that are related to prayer and ritual worship display descriptively differentiated patterns depending on the variables such as gender, age group, and perceived socio-economic status. Within this framework, the study reveals that: (i) prayer emerges as a more widespread, accessible, and potentially continuous religious practice than formal ritual worship; (ii) formal practices such as salat, fasting, and Qur'an recitation show more selective, irregular, and periodic patterns; (iii) this irregularity reflects developmental and contextual fluctuations as a characteristic of adolescence rather than an interruption or weakening of religious orientation; (iv) feelings of religious guilt and sinfulness that frequently accompany disruptions in ritual worship function as a regulatory mechanism that is indicating the persistence of a sense of religious responsibility; (v) repentance operates, together with this experience of guilt, as a restorative mechanism that enables adolescents to re-engage with the religious process without abandoning religion altogether; (vi) adolescents' religious orientations are shaped more strongly by individual, emotional, and subjective meaning-making processes than by the continuity of institutional and formal ritual practices; (vii) prayer and ritual worship are experienced by adolescents not only as normative obligations but also as practices fulfilling functions of emotional regulation, responsibility balancing, and existential meaning-making; and (viii) adolescent religiosity exhibits a cyclical and functional structure that is composed of the stages which are "prayer-ritual worship-disruption-guilt-repentance-reorientation" rather than a model of linear continuity or abrupt rupture.

Keywords

Psychology of religion • Adolescence • Prayer
Worship • Religious attitudes and behaviors • Contextual analysis

Giriş

Ergenlik dönemi, bireyin biyolojik olgunlaşma süreçlerine eşlik eden psikolojik, bilişsel ve sosyal dönüşümlerin eşzamanlı olarak yoğunlaştığı; kimlik oluşumunun ivme kazandığı ve yavaş yavaş varoluşsal anlam arayışlarının belirginleşerek kimlik oluşum süreçlerine destek sağlağı kritik bir gelişim evresi olarak tanımlanabilir (Koç, 2004b). Yapılan gelişimsel din psikolojisi çalışmalarında, bu dönemde bireyin çocuklukta büyük ölçüde aile ve yakın çevre aracılığıyla içselleştirdiğı değerler, inançlar ve tutumları yeniden değerlendirdiğı; benlik algısı, aidiyet duygusu ve yaşamın anlamına ilişkin sorular etrafında daha öznel ve bireysel bir kimlik geliştirdiğı görölmüştür (Koç, 2006; Erikson, 1968). Bu bağlamda gelişim psikolojisi ve din psikolojisi literatüründe ergenlik, yalnızca geçici bir “ara dönem” olarak değil; ergenin değerler sistemiyle kurduğı ilişkinin yeniden düzenlendiğı, süreklilik ve kırılma dinamiklerini birlikte barındıran bütüncül ve karmaşık bir gelişimsel süreç olarak ele alınmaktadır (Hökelekli, 1998).

Ergenlik dönemindeki dinsel gelişim ise diğ er gelişim boyutlarıyla eş zamanlı yaşanan dönüşüm sürecinin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ergen bireyin dinsel inanç ve pratikleri, çoğu zaman çocukluk döneminde devralınan biçimleriyle sürdürölmemekte; sorgulama, mesafe koyma, yeniden anlamlandırma ya da kişisel düzeyde derinleştirme ve dalgalanma yönelimleri üzerinden yeniden yapılandırılmaktadır (Hökelekli, 2006). Din psikolojisi alanında yapılan dinsel gelişim çalışmalarında, bu yönelimin ergenlik döneminde dinsel tutum ve davranışların homojen bir görünüm sergilemediğini göstermektedir. Aksine gelişimsel özellikler, duygusal düzenleme gereksinimleri ve sosyal çevreyle kurulan ilişkiler doğrultusunda farklılaşan çok katmanlı ve karmaşık örüntüler ürettiğini ortaya koyduğı belirtilmektedir (Levenson, Aldwin & Igarashi, 2013). Bu süreçte özellikle bireyselleşen dindarlık eğilimlerinin, ergenin dinsel deneyimini daha öznel, seçici ve duygusal işlevselliğı yüksek bir zemine taşıdığı görölmektedir (King & Boyatzis, 2015).

Din psikolojisi literatüründe dua ve ibadet, ergenlerin dinsel yönelimlerini çözümlemede temel göstergeler arasında değerlendirilmektedir (Koç, 2003a). Yapılan saha çalışmalarında dua, çoğunlukla bireysel, içsel ve duygusal boyutu baskın bir dinsel pratik olarak ele alınmakta; bireyin Tanrı ile kurduğı öznel ilişkiyi, duygusal gereksinimlerini ve varoluşsal anlam arayışını yansıtan öznel bir dinsel deneyim ve pratik alanı olarak kavramsallaştırılmaktadır (Hood, Hill & Spilka, 2009). Buna karşılık ibadet pratiklerinin ise daha çok kurumsal yapı, biçimsel düzen ve süreklilik

gerektiren yönleriyle öne çıktığı; disiplin, zaman düzeni ve davranışsal devamlılık talep eden bir dinsel çerçeve sunduğu belirtilmektedir (Koç, 2004a; Martin, 1982). Bu dinsel pratik ayrımı, ergenlik döneminde dinsel yönelimin, duygusal yakınlık ile davranışsal süreklilik arasındaki gerilim hattı üzerinden şekillendiğine işaret eden önemli bir bağlamsal-analitik ipucu sunmaktadır.

Ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarının, yalnızca bireysel inanç düzeyi üzerinden açıklanamayacak ölçüde çok boyutlu bir yapı sergilediği görülmektedir. Bu tutum ve davranışlar; gelişimsel özellikler, kimlik arayışı, aidiyet gereksinimi, aile yapısı, algılanan sosyo-ekonomik koşullar ve içinde bulunulan tarihsel-kültürel bağlam ve alınan din eğitimi gibi çok sayıda değişkenle eşzamanlı etkileşim içinde biçimlenmektedir (Karaca, 2010). Din sosyolojisi ve din psikolojisinin kesişiminde yapılan çalışmalarda, özellikle modernleşme ve bireyselleşme süreçlerinin yeni nesil ergenlik dönemindeki dindarlığın daha seçici, öznel ve parçalı örüntüler üretmesine zemin hazırladığı ortaya konulmuştur (Crockett & Voas, 2006).

Son çeyrek yüzyılda elde edilen ampirik bulgular, dindarlık ve maneviyatın (religiosity/spirituality) yetişkin popülasyonlarda ruh sağlığıyla anlamlı ilişkiler içerisinde olduğunu ortaya koymakla birlikte, ergenlik döneminde bu ilişkinin uzun süre sistematik ve bütüncül biçimde ele alınmadığını göstermektedir. Bu boşluğu doldurmayı amaçlayan bir sistematik derlemede, 1998–2004 yılları arasında yayımlanan çalışmalar (n=20) incelenmiş; çalışmaların büyük çoğunluğunda (%90) dindarlık ve maneviyat düzeyinin yüksek olmasının ergenlerde daha iyi ruh sağlığı göstergeleriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özellikle kurumsal ve varoluşsal boyutların ruh sağlığıyla daha güçlü ve tutarlı ilişkiler sergilediği; bu ilişkinin erkek ergenlerde ve ileri ergenlik döneminde bulunan bireylerde daha belirgin hâle geldiği rapor edilmiştir (Wong, Rew & Slaikou, 2006).

Öte yandan Yonker, Schnabelrauch ve DeHaan'ın (2012) meta-analitik bulguları dikkate alındığında, ergenlik döneminde dindarlık ve maneviyatın etkileri yalnızca normatif ya da kurumsal bağlılık düzeyleri üzerinden değil; bireylerin psikolojik iyi oluş, duygusal düzenleme ve öznel anlamlandırma süreçleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu çerçevede ergen dindarlığı, kurumsal katılımın ötesinde, bireyin öznel anlam dünyasıyla ilişkili ve psikolojik işlevselliği destekleyebilen çok boyutlu bir deneyim alanı olarak ele alınmaktadır (Yonker ve ark., 2012; ayrıca krş. Davie, 2007). Dolayısıyla dua, ibadet ve manevi

yönelimlerin ergenlik döneminde ruh sağlığıyla ve kimlik gelişimiyle kurduğu ilişkinin, gelişimsel özellikler ve bireyselleşme süreçleriyle iç içe geçmiş çok boyutlu bir psiko-sosyo-teolojik yapı arz ettiği söylenebilir.

Türkiye’de ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışları ele alan alan araştırmaları, ağırlıklı olarak belirli zaman dilimlerine ait nicel bulgular sunmaktadır. Buna karşılık bu bulguların değişen sosyo-kültürel koşullar, kuşak deneyimleri ve din-toplumsal kurum ilişkilerindeki dönüşümler çerçevesinde yeniden yorumlanmasına görece sınırlı düzeyde yer verildiği görülmektedir (Cerrah, 2022). Oysa gelişim psikolojisi literatüründe ergenliğin, kronolojik olarak tanımlanmış sabit bir evre olmaktan daha çok tarihsel ve toplumsal bağlamlardan güçlü biçimde etkilenen dinamik bir gelişim süreci olarak ele alındığı vurgulanmaktadır (Arnett, 2024; Koç, 2005c). Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, ergenlik dönemindeki dinsel yönelimlerin yalnızca bireysel inanç düzeyiyle açıklanamayacağını; bu yönelimlerin aile yapısı, toplumsal beklentiler, kurumsal din algısı ve kültürel değer örüntüleriyle birlikte ele alınması gereken çok katmanlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2014).

Regnerus, Smith ve Smith’e (2004) göre ergenlikte dinsel yönelimler, tek yönlü bir süreklilikten daha çok bilişsel, duygusal ve sosyal bağlamların etkileşimi içinde şekillenen dinamik ve bağlama duyarlı örüntüler üretmektedir (Regnerus, Smith, & Smith, 2004). Ampirik bulgular, ergenlerin dinsel yaşantılarının mutlak bir kopuş ya da kesintisiz bir süreklilikten ziyade; yakınlaşma, mesafe koyma ve yeniden yönelme biçimlerinde yeniden düzenlenen bir dinamik sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede dinsel tutum ve davranışların, ergenin yaşadığı içsel çatışmalar, vicdani gerilimler ve psikolojik hassasiyetlerle birlikte yeniden yapılandığı; söz konusu yeniden yapılanmanın dinsel yaşantının tümünden reddiyle değil, daha çok biçimsel ve işlevsel dönüşümler aracılığıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır (İmamoğlu & Ferşadoğlu, 2016).

Bu makale, ergenlik döneminde dua ve ibadet pratiklerinin bireyselleşen ergenlik dindarlığı bağlamında nasıl anlamlandırıldığını ortaya koyarak, din psikolojisi literatüründe giderek belirginleşen kuramsal bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Nitekim yapılan literatür incelemelerinde, ergen dindarlığının çoğunlukla belirli dönemlere ait nicel bulgular üzerinden ele alındığı; buna karşılık bu bulguların tarihsel kesitler ve değişen sosyo-kültürel bağlamlar çerçevesinde yeniden yorumlandığı çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (Koç, 2005b). Nitekim kuşaklar arası dinsel pratik aktarımını inceleyen makro-psiko-sosyolojik

araştırmalar, dinsel yönelimlerin zaman içinde istikrarlı biçimde dönüş-
tüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu durum da, ergenlik dönemine
ilişkin bulguların tarihsel bağlamdan bağımsız okunamayacağını düşün-
düremektedir (Voas & Storm, 2012). Bu bağlamda ergenlik dönemine
ilişkin dinsel tutum ve davranışların zamana duyarlı, bağlamsal ve dönü-
şümsel niteliğinin yeterince görünür kılınmadığı değerlendirilmektedir.
Çalışmada bu nedenle, geçmiş yıllara ait saha verilerinin (2013-2014;
n=212) yalnızca betimleyici bir envanter olarak sunulmasıyla yetinilme-
yip söz konusu verilerin güncel kuramsal tartışmalarla ilişkilendirilerek
bağlamsal analiz yaklaşımıyla yeniden okunması hedeflenmiştir.

Araştırma, ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarını
bireyselleşen dindarlık eğilimleri ile gelişimsel dinamiklerin kesişiminde
ele almakta; ergenlik döneminde bu pratiklerin süreklilik, yoğunluk ve
anlam yükleme biçimleri üzerinde etkili olan gelişimsel ve bağlamsal un-
surları analitik düzeyde incelemeyi amaçlamaktadır. Din psikolojisi lite-
ratüründe, ergenlik dönemindeki dinsel pratiklerin çoğu zaman istikrarlı
bir davranış örüntüsünden daha çok duygusal ihtiyaçlara duyarlı ve dö-
nemsel dalgalanmalar sergileyen psiko-teolojik bir yapı arz ettiği vurgu-
lanmaktadır (Coşkunsever, 2022). Bu doğrultuda çalışmada, dua ve ib-
adet pratiklerinin ergenler açısından yalnızca normatif yükümlülükler ola-
rak değil; kimlik oluşumu, duygusal düzenleme ve varoluşsal anlamlan-
dırma süreçleriyle ilişkili işlevsel alanlar olarak nasıl konumlandığı analiz
edilmektedir.

Bu çalışmada ergenlik dönemine ilişkin dua ve ibadet pratikleri, nicel
dağılımların ötesine geçilerek; ergenin içinde bulunduğu gelişimsel evre,
sosyal bağlam ve dinsel anlamlandırma biçimleriyle kurduğu ilişkiler çer-
çevesinde yorumlanmıştır. Bu yaklaşımda dua ve ibadet, tekil ve durağan
dinsel davranışlar olarak değil; ergenliğe özgü duygusal yoğunluklar,
kimlik arayışları ve değer yönelimleriyle birlikte yeniden şekillenen çok
boyutlu pratikler olarak ele alınmıştır. Böylece ergenlerin dinsel pratik-
lerle kurduğu ilişkinin yalnızca “yapma–yapmama” ikiliği üzerinden de-
ğil; anlam, işlev ve bağlam boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesine
imkân tanıyan bir analitik zemin oluşturulmuştur.

Araştırmanın bağlamsal analizinde ayrıca, ergenlerin dua ve ibadete
yönelik tutum ve davranışlarının hangi gelişimsel ve sosyo-kültürel ko-
şullar altında farklılaştığı, dua ile ibadet pratikleri arasında nasıl bir seçi-
cilik ve süreklilik örüntüsü ortaya çıktığı ve bu pratiklerin ergenler açı-
sından hangi psikolojik ve anlamlandırıcı işlevleri üstlendiği sorularına
odaklanılmıştır. Çalışmanın belirli bir döneme ait nicel saha verilerine
dayanması ve analizlerin betimsel istatistiklerle sınırlı olması, bulguların

genellenebilirliğini kısmen sınırlayan bir unsur olarak değerlendirilebilmekle birlikte; bu durum, verilerin gelişimsel ve sosyo-teolojik bağlamlar dikkate alınarak çok eksenli biçimde yorumlanmasına olanak tanıyan analitik bir avantaj olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede elde edilen bulguların, ergenlik döneminde dinsel tutum ve davranışların bağlama duyarlı niteliğini görünür kılan bütüncül bir değerlendirme imkânı sunması hedeflenmiştir.

a. Yöntem

Bu araştırma, ergenlik döneminde bulunan bireylerin dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimlerini incelemeyi amaçlayan nicel desenli bir alan araştırması olarak yapılandırılmıştır (Garip, 2023). Araştırma sorularının doğası gereği çalışmada, *betimsel tarama modeli* benimsenmiş; ergen bireylerin dua ve ibadet pratiklerine ilişkin güncel eğilimlerin belirli bir zaman dilimi içerisinde ortaya konulması hedeflenmiştir (Karasar, 2002). Bu doğrultuda elde edilen bulgular, nedensel açıklamalar üretmeye dönük bir veri zemini olarak değil; örnekleme gözlenen tutum ve davranış örüntülerini betimleyici düzeyde görünür kılan göstergeler olarak ele alınmıştır. Bulguların yorumlanması sürecinde yer verilen işlevsel ve bağlamsal değerlendirmeler de, betimsel verilerin ergenlik döneminin psiko-sosyo-teolojik bağlamı içinde anlamlandırılmasına yönelik *yorumlayıcı çıkarımlar* çerçevesinde kurgulanmıştır.

Araştırmada *anket tekniği*, temel bir *veri toplama aracı* olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda anket, ergen bireylerin dua ve ibadete ilişkin tutum ve davranışlarına yönelik nicel verilerin sistematik biçimde elde edilmesini sağlamış; söz konusu veriler, örneklemin genel eğilimlerini betimleyici istatistikler aracılığıyla görünür kılmıştır (Gürsakar, 2007). Ancak araştırmanın yöntemi, veri üretim süreciyle sınırlı tutulmamış; elde edilen nicel bulguların nasıl anlamlandırılacağına ilişkin kapsamlı bir yorumlama çerçevesi de ayrıca tanımlanmıştır.

Öte yandan bu çalışmada *bağlamsal analiz*, bir *veri yorumlama tekniği* olarak benimsenmiştir. Bağlamsal analiz, nicel ya da nitel verilerin, üretildikleri gelişimsel, psiko-sosyal ve/veya sosyo-kültürel koşullardan bağımsız biçimde ele alınmasını yeterli görmeyen; veriyi, ait olduğu bağlam içerisinde anlamlandırmayı esas alan yorumlayıcı bir analiz yaklaşımıdır (Akın, 2018). Din psikolojisi alanında ergenlik dönemine odaklanan çalışmalarda ise bağlamsal analiz, ergen bireylerin dinsel ve manevi yönelimlerini gelişimsel, ilişkisel ve kültürel kodlar eşliğinde çözümlemeyi mümkün kılan temel bir yorumlama zemini olarak kullanılmaktadır (Özarıslan, 2023). Bu çalışmadaki bağlamsal analiz tekniği, ergenlik döneminin psiko-sosyo-teolojik bağlamı dikkate alınarak, dua ve ibadet

pratiklerine ilişkin nicel göstergelerin gelişimsel ve kültürel bağlam içinde anlamlandırılmasını amaçlamıştır.

Araştırmada sunulan ampirik bulgular, 2013 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen nicel saha çalışmasından elde edilen verilerin betimsel istatistiksel analizlerine dayanmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde frekans ve yüzde dağılımları kullanılarak, örneklemin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranış örüntüleri betimlenmiştir. Cinsiyet değişkenine ilişkin karşılaştırmalar ise istatistiksel bir ayrıştırma ya da nedensel açıklama üretme amacıyla değil; ergenlik dönemine özgü gelişimsel özellikler ve sosyo-teolojik bağlam dikkate alınarak yorumlayıcı bir çerçeve içinde ele alınmıştır.

Elde edilen nicel bulgular, mutlak cinsiyet farkları ya da genellenebilir psikometrik sonuçlar olarak değerlendirilmemiş; ergenlik döneminin gelişimsel dinamikleri ve dinsel yönelimlerin sosyo-kültürel bağlamı içerisinde anlamlandırılması gereken betimsel göstergeler olarak yorumlanmıştır. Araştırmanın kesitsel yapısı ve kullanılan analiz türleri göz önünde bulundurulduğunda, bu bulguların nedensel çıkarımlar üretmekten çok belirli bir tarihsel dönem ve bağlamda ergen dindarlığının görünümüne ilişkin betimleyici ve karşılaştırmalı bir değerlendirme zemini sunduğu dikkate alınmalıdır.

a.a. Veri Toplama Araçları

Bu nicel araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen ve ergenlik döneminde bulunan bireylerin dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimlerini çok boyutlu bir çerçevede incelemeyi amaçlayan yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formu, ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış; katılımcıların yalnızca dua ve ibadet tutum ve davranışlarının sıklığını değil, aynı zamanda bu davranışlara yükledikleri öznel anlamları, içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeylerini, duygusal tepkilerini ve genel süreklilik algılarını birlikte değerlendirmeyi hedeflemiştir.

Anket formu, iki ana bölümden ve tamamı kapalı uçlu sorulardan (n = 17) oluşmaktadır. Ölçme aracı, betimsel amaçlı nicel bir araştırma tasarımına göre yapılandırılmış olup elde edilen verilerin nicel olarak çözümlenmesine ve örneklemin genel eğilimlerinin ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır.

(i)-*Birinci Bölüm* (n = 5): Anket formunun bu bölümünde, örneklemin temel sosyo-demografik özelliklerini ve genel dinsel inanç düzeylerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Bu bölümde örneklemin cin-

siyetleri, yaş grupları, algılanan sosyo-ekonomik düzeyleri ve eğitim durumlarına ilişkin bilgiler toplanmıştır. Ayrıca örneklemin kendi dinsel inanç düzeylerini genel olarak nasıl değerlendirdiklerini ölçmeye yönelik öznel bir değerlendirme sorusu da bu bölümde yer almıştır.

(ii)-*İkinci Bölüm* (n = 12): Anket formunun ikinci bölümünde ise ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimlerini ayrıntılı ve çok boyutlu bir çerçevede incelemeyi amaçlayan sorular yer almaktadır. Bu bölüm, ergenlerin dinsel yönelimlerini yalnızca davranışsal sıklık düzeyinde değil; aynı zamanda deneyimsel yoğunlaşma, duygusal tepki ve öznel değerlendirme boyutlarıyla birlikte ele alacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu kapsamda bölümün ilk aşamasında, katılımcıların dua etme sıklıkları ile namaz, oruç, Kur'an-ı Kerim okuma ve tövbe gibi temel ibadetleri genel olarak hangi sıklıkta yerine getirdikleri ölçülmüştür. Ardından, dua ve ibadet esnasında yaşanan içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeylerini değerlendirmeye yönelik paralel maddelere yer verilerek, dua ile formel ibadetler arasında ortaya çıkabilecek deneyimsel farklılaşmanın betimlenmesi amaçlanmıştır.

İkinci bölümde ayrıca, her bir ibadet türüne ilişkin genel tutum ve uygulama düzeylerini ölçmeye yönelik sorular aracılığıyla, ergenlerin ibadet pratiklerini hangi süreklilik düzeyinde ve hangi yönelim çerçevesinde sürdürdükleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, düzenli ve süreklilik gösteren biçimde en çok yerine getirilen ibadet türünü belirlemeye yönelik bir soruya yer verilmiş; ibadetlerin aksatıldığı durumlarda yaşanan dinsel suçluluk veya günahkârlık duygusunu ölçen bir soruyla da ergenlerin dinsel pratiklere eşlik eden duygusal tepkilerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Bölümün ilerleyen aşamasında, dua etme ve ibadetleri yerine getirme düzeylerinin birlikte değerlendirilmesine olanak tanıyan bir soru aracılığıyla, ergenlerin bireysel (dua) ve biçimsel (ibadet) tutum ve davranışları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Son olarak, örneklemin dua ve ibadetleri genel süreklilik açısından nasıl değerlendirdiklerini ölçen bir soruyla, ergenlerin kendi dinsel pratiklerine ilişkin bütüncül öz-değerlendirmelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu bölümde yer alan anket soruları, ergenlerin dinsel pratiklere ilişkin tutumlarını yalnızca “yapma–yapmama” düzeyinde ele almakla sınırlı kalmayıp; bu pratiklerin öznel anlamlandırılması, deneyimsel yoğunluğu, duygusal eşlikçileri ve süreklilik algısı bağlamında değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Anket formundaki tüm sorular, psikometrik açıdan örneklemin yalnızca tek bir seçeneği işaretleyebileceği biçimde düzenlen-

miştir (anket formu için ayrıca bkz. Ek-1). Elde edilen nicel veriler betimsel istatistikler aracılığıyla analiz edilerek çalışmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda yorumlanmıştır.

a.b. Uygulama ve Verilerin Toplanması

Bu ampirik araştırmanın veri toplama süreci, 2013 ve 2014 yıllarında Bursa ve Balıkesir illerinde yaşayan ergenler üzerinde gerçekleştirilen saha uygulamaları kapsamında yürütülmüştür. Anket uygulamaları, ergenlerin gündelik sosyal yaşam içerisinde doğal biçimde bulunabildikleri parklar, bahçeler, kafeler ve gençlerin sıklıkla kullandığı kamusal alanlarda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında örneklem grubuna ulaşmada *amaçlı örnekleme tekniği* tercih edilmiştir (Başaran, 2017). Bu kapsamda farklı yaş gruplarını, cinsiyetleri ve algılanan sosyo-ekonomik düzeyleri temsil eden katılımcılara ulaşılmasına özen gösterilmiştir.

Uygulama sürecine başlanmadan önce katılımcılara yüz yüze araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş; çalışmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, verilen yanıtların gizli tutulacağı ve elde edilen verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı açıkça ifade edilmiştir. Anket formunda katılımcıların kimliklerini doğrudan ya da dolaylı biçimde ortaya koyabilecek herhangi bir soruya yer verilmemiş; bu durum, katılımcıların soruları daha samimi, bağımsız ve yönlendirilmeden yanıtlamalarını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Anketler, araştırmacı tarafından katılımcıların kendi başlarına ve dış müdahale olmaksızın doldurabilecekleri biçimde uygulanmıştır.

Saha uygulaması sürecinde başlangıçta toplam 223 anket formu toplanmıştır. Ancak veri temizleme aşamasında eksik doldurulan, tutarsız yanıtlar içeren ya da değerlendirmeye uygun olmadığı belirlenen anket formları analiz dışı bırakılmıştır. Bu işlemler sonucunda araştırmanın istatistiksel analizleri, 212 geçerli anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda örneklem grubunun yaş grubu, cinsiyet ve algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından heterojen bir dağılım gösterdiği saptanmıştır.

Anket uygulamasının tamamlanma süresi ortalama 20-25 dakika arasında değişmiş; uygulama süreci, katılımcıların günlük yaşam akışını aksatmayacak biçimde planlanmıştır. Toplanan veriler, ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimlerini betimsel ve bağlamsal bir çerçevede analiz etmek amacıyla istatistiksel çözümlemeye hazır hâle getirilmiştir.

a.c. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Bu araştırmadan elde edilen nicel verilerin çözümlenmesi, SPSS 26 istatistik paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde, araştırmanın amacı ve kullanılan veri toplama aracının betimsel nitelikli yapısı doğrultusunda *betimsel istatistik yöntemleri* tercih edilmiştir. Bu kapsamda veriler, *frekans* (f) ve *yüzde* (%) dağılımları aracılığıyla çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Analiz sürecinin ilk aşamasında, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin veriler çözümlenerek örneklemin genel profili ortaya konulmuştur. Bu aşamada katılımcıların cinsiyet, yaş grubu ve algılanan sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Böylece örneklemin yapısal özellikleri betimlenmiş ve sonraki analizlerde elde edilen bulguların bağlamsal olarak yorumlanmasına zemin hazırlanmıştır.

İzleyen aşamada, ergenlerin dua etme sıklıkları, ibadet türlerine yönelik davranışsal yönelimleri ve dua ile ibadet sırasında yaşanan içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeylerine ilişkin bulgular betimsel istatistikler aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, dua ve ibadet pratiklerine ilişkin veriler, ilgili maddelerin frekans ve yüzde değerleri üzerinden değerlendirilerek örneklemin genel eğilimleri ortaya konulmuştur.

Araştırmada yer alan dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlara ilişkin sorular, her bir ibadet türü (namaz kılma, oruç tutma, Kur'an-ı Kerim okuma ve tövbe etme) ayrı ayrı ele alınarak çözümlenmiştir. Bu çerçevede katılımcıların söz konusu dinsel pratikleri düzenli, ara sıra ya da düşük düzeyde yerine getirme durumları betimsel düzeyde analiz edilmiştir. Ayrıca dua etme ile ibadetleri yerine getirme yönelimlerinin birlikte değerlendirilmesine olanak tanıyan sorular aracılığıyla, ergenlerin dinsel yönelimlerindeki farklılaşma örüntüleri betimsel bir perspektiften incelenmiştir.

Elde edilen istatistiksel bulgular, yalnızca sayısal dağılımlar olarak sunulmakla sınırlı tutulmamış; ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri ve din psikolojisi literatürü çerçevesinde bağlamsal analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Bu doğrultuda analiz sonuçları, çalışmanın bulgular ve tartışma bölümlerinde, ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimlerin nasıl şekillendiğini ortaya koyacak biçimde değerlendirilmiştir.

a.d. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma bulgularının sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi ve elde edilen nicel verilerin anlamlı bir bağlama oturtulabilmesi açısından, örneklemini oluşturan ergenlerin temel sosyo-demografik özelliklerinin

ortaya konulması önem taşımaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların cinsiyet, yaş grubu, algılanan sosyo-ekonomik düzey ve eğitim durumu değişkenlerine ilişkin dağılımlar, hem örneklemin yapısını betimlemek hem de dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışların hangi demografik arka plan içerisinde şekillendiğini göstermek amacıyla ele alınmıştır (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:

Örneklemin sosyo-demografik özellikleri (n = 212)		
Sosyo-Demografik Değişkenler	n	%
<i>Cinsiyet</i>		
Erkek	115	54,2
Kız	97	45,8
<i>Yaş Grupları</i>		
14 yaş ve altı	58	27,4
15-16 yaş	44	20,8
17-18 yaş	46	21,7
19 yaş ve üzeri	64	30,1
<i>Sosyo-Ekonomik Düzey</i>		
Ortanın üstü	20	9,4
Orta	152	71,7
Ortanın altı	40	18,9
<i>Eğitim Düzeyi</i>		
Okur-yazar	14	6,6
İlkokul terk	4	1,9
İlkokul mezunu	68	32,1
Ortaokul mezunu	62	29,2
Lise mezunu	46	21,7
Yüksekokul mezunu	18	8,5
T o p l a m	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-1’de sunulan bulgulara göre, araştırma örnekleminin %54,2’si erkek (n = 115) ve %45,8’i kız (n = 97) katılımcılardan oluşmaktadır. Bu dağılım, örnekleimde cinsiyet açısından görece dengeli bir yapı bulunduğunu göstermektedir. Yaş grupları incelendiğinde, katılımcıların %27,4’ünün 14 yaş ve altı (n = 58), %20,8’inin 15-16 yaş aralığında (n = 44), %21,7’sinin 17-18 yaş grubunda (n = 46) ve %30,1’inin 19 yaş ve üzerinde (n = 64) yer aldığı görülmektedir. Bu dağılım, örneklemin yalnızca klasik ergenlik dönemiyle sınırlı olmadığını; geç ergenlik evresini de içeren bir yaş çeşitliliği sergilediğini göstermektedir.

Örneklemin algılanan sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin dağılım incelendiğinde, büyük çoğunluğunun kendisini orta düzeyde konumlandığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların %71,7’si orta (n = 152), %18,9’u ortanın altı (n = 40) ve %9,4’ü ortanın üstü (n = 20) sosyo-ekonomik düzeydedir. Bu bulgu, örneklemin ağırlıklı olarak orta sosyo-

ekonomik tabakadan oluştuğunu, ancak alt ve üst düzeyleri de içeren bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

Eğitim düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde ise örneklemin %32,1'inin ilkokul mezunu ($n = 68$) ve %29,2'sinin ortaokul mezunu ($n = 62$) olduğu görülmektedir. Lise mezunlarının oranı %21,7 ($n = 46$), yükseköğretim mezunlarının oranı ise %8,5 ($n = 18$) olarak tespit edilmiştir. Okur-yazar (%6,6; $n = 14$) ve ilkokul terk (%1,9; $n = 4$) gruplarının oranı görece düşük düzeydedir. Eğitim düzeyine ilişkin bu dağılım, örneklemin eğitim açısından da heterojen bir yapı sergilediğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, örneklemin cinsiyet, yaş, algılanan sosyo-ekonomik düzey ve eğitim durumu bakımından çeşitlilik içeren ve heterojen bir yapı sergilediği görülmüştür. Bu durum, araştırmada elde edilen bulguların farklı sosyo-demografik arka planlar bağlamında betimlenmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte yaş dağılımı içinde yer alan 19 yaş ve üzeri grubun, geç ergenlik evresini temsil ettiği dikkate alınmalı; bu nedenle bulguların yorumlanmasında ergenlik dönemi odağı korunmakla birlikte söz konusu geçiş bandının da analitik olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

b. Bulgular

Bu bölümde, 2013 ve 2014 yıllarında Bursa ve Balıkesir illerinde yaşayan ergenlerden elde edilen nicel veriler doğrultusunda gerçekleştirilen betimsel istatistik analiz sonuçları sunulmaktadır. Araştırma kapsamında ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum, davranış ve deneyimsel yönelimleri, frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları aracılığıyla çözümlenmiştir. Bulguların sunumunda, ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri dikkate alınmış; elde edilen nicel veriler, yorumlayıcı ve bağlamsal bir çerçeve içerisinde ele alınmıştır.

Bulgular bölümünde öncelikle, ergenlerin genel dinsel inanç düzeylerine ilişkin dağılımlar incelenmiştir. Ardından sırasıyla, dua etme sıklıkları, ibadet pratiklerine yönelik davranışsal yönelimleri, dua ve ibadet sırasında yaşanan içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeyleri ile dua ve ibadetlerin sürekliliğine ilişkin öznel değerlendirmeler ayrı alt başlıklar altında sunulmuştur. Bulguların aktarımında, istatistiksel karşılaştırmalardan ya da nedensel çıkarımlardan daha çok ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin genel eğilimlerin betimlenmesi amaçlanmıştır.

Bu bölümde sunulan bulgular, tek başına yorumlayıcı sonuçlar üretmekten daha çok makalenin ilerleyen bölümlerinde yer alan bağlamsal

analiz başlıkları için analitik bir nicel zemin oluşturmak üzere yapılandırılmıştır. Bu bağlamda bulgular, ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik yönelimlerin nasıl şekillendiğini ortaya koyan tanımlayıcı göstergeler olarak değerlendirilmiştir.

b.a. Dinsel İnanç Düzeyleri

Ergenlerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlarının sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi açısından, öncelikle genel dinsel inanç düzeylerinin ortaya konulması önem taşımaktadır. Genel dinsel inanç düzeyi, ergenlerin dinsel pratiklerle kurdukları ilişkinin yalnızca bilişsel yönünü değil, aynı zamanda bu pratiklere yüklenen motivasyonel ve anlam boyutunu yansıtan temel bir psiko-teolojik gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle çalışmada, ergenlerin dinsel inanç düzeyleri, katılımcıların öznel değerlendirmelerine dayalı olarak ele alınmış ve cinsiyet değişkeni temelinde betimlenmiştir.

Tablo-2:
Dinsel inanç düzeylerinin cinsiyete göre dağılımı

Dinsel İnanç Düzeyi	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Yüksek inanç – aktif pratik	46	21,7	41	19,3	87	41,0
İnanç var – pratik yetersiz	58	27,4	53	25,0	111	52,4
İnançta şüphe/kararsızlık	8	3,8	3	1,4	11	5,2
Dinsel ilgi yok	3	1,4	0	0,0	3	1,4
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-2’de yer alan nicel bulgular, araştırma örnekleminin büyük çoğunluğunun dinsel inanç açısından dinin teolojik çekirdeğine yakın bir konumda yer aldığını göstermektedir. İstatistiksel dağılım incelendiğinde, ergenlerin en yüksek oranda %52,4’ünün (n = 111) “inanç var – pratik yetersiz” kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bulgu, ergenlik dönemine ilişkin gelişimsel din psikolojisi literatürüyle uyumlu biçimde, dinsel inancın bilişsel ve öznel düzeyde büyük ölçüde korunduğunu; buna karşılık ibadet pratiklerinin düzenli ve süreklilik gösteren biçimde sürdürülmesinde kırılganlık yaşanabildiğini ortaya koymaktadır.

“Yüksek inanç – aktif pratik” kategorisinde yer alan ergenlerin oranı %41,0 (n = 87) düzeyindedir. Bu oran, örneklem içerisinde azımsanmayacak bir grubun hem inanç hem de pratik düzeyinde görece istikrarlı bir dinsel yönelim sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte bu grubun, “inanç var – pratik yetersiz” kategorisine kıyasla daha düşük bir oranda kalması, ergenlik döneminde pratik sürekliliğinin inanç beyanına kıyasla daha hassas ve değişken bir yapı arz ettiğine işaret etmektedir.

Burada “aktif pratik” kategorisi, yalnızca namaz ibadetinin düzenli icrasını değil; katılımcının genel dinsel yükümlülükleri yerine getirme yönelimine ilişkin öznel ve bütüncül değerlendirmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kategori, tekil bir ibadet türüne indirgenmiş davranışsal süreklilik göstergesi olarak yorumlanmamalıdır.

Cinsiyet değişkeni temelinde dağılımlar incelendiğinde, hem erkek hem de kız katılımcıların en yoğun biçimde “inanç var – pratik yetersiz” kategorisinde yer aldığı görülmektedir (erkek %27,4; $n = 58$ / kız %25,0; $n = 53$). “Yüksek inanç – aktif pratik” kategorisinde ise erkek katılımcıların %21,7’sinin ($n = 46$) ve kız katılımcıların %19,3’ünün ($n = 41$) yer alması, genel dinsel inanç düzeyinin cinsiyetler arasında belirgin bir farklılaşma göstermediğini düşündürmektedir. Bu durum, ergenlik döneminde dinsel yönelimin cinsiyetten ziyade gelişimsel ve bağlamsal faktörlerle ilişkili olarak şekillenebileceğine işaret etmektedir.

Dinsel inançları konusunda şüphe veya kararsızlık yaşadığını ifade eden ergenlerin oranı %5,2 ($n = 11$) düzeyinde kalırken; dine karşı belirgin bir ilgi göstermediğini belirten katılımcıların oranı oldukça sınırlıdır (%1,4; $n = 3$). Bu genel dağılım, ergenlik döneminde dinsel inancın bütünüyle terk edilmesinden ziyade, daha çok pratik düzeyde dalgalanma ve süreklilik sorunu biçiminde tezahür eden bir farklılaşmanın söz konusu olduğunu göstermektedir.

Nitekim “yüksek inanç – aktif pratik” ile “inanç var – pratik yetersiz” kategorileri birlikte değerlendirildiğinde, örneklemin %93,4’ünün ($n = 198$) kendisini dinsel inanç açısından dinin teolojik çekirdeğine yakın bir konumda tanımladığı görülmektedir. Bu durum, ergenlik döneminde dinsel inancın öznel ve kimliksel boyutlarının güçlü biçimde sürdüğünü; ancak bu öznel inanç beyanının ibadet pratiklerinin düzenli ve süreklilik gösteren biçimde yerine getirilmesiyle her zaman birebir örtüşmediğini düşündürmektedir. Dolayısıyla genel dinsel inanç düzeyi, ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışların anlaşılmasında temel bir gösterge olmakla birlikte, bu tutum ve davranışların pratik düzeyde nasıl deneyimlendiğini açıklamak açısından tek başına yeterli değildir. Bulgular, ergen dindarlığının doğrusal ve kesintisiz bir süreklilikten ziyade; inanç düzeyinde güçlü, pratik düzeyde ise seçici, dönemsel ve bağlama duyarlı bir yapı sergilediğine işaret etmektedir.

b.b. Dua ve İbadet Etme Sıklık Düzeyleri

Dua ve ibadet etme sıklıkları, ergenlerin dinsel yaşantılarında farklı dinsel pratiklerin gündelik hayattaki yerini, süreklilik düzeyini ve işlevsel anlamlarını ortaya koyan temel göstergeler arasında yer almaktadır. Din

psikolojisi literatüründe dua, çoğu zaman daha esnek, öznel ve duygusal yönü baskın bir dinsel pratik olarak ele alınırken; İslam teolojisi perspektifinden namaz, oruç ve benzeri ibadetler, düzenlilik, disiplin ve biçimsellik gerektiren yapılarıyla daha teolojik-kurumsal bir pratik alanını temsil etmektedir. Bu farklılaşma, özellikle ergenlik döneminde bireylerin kutsalla kurdukları ilişkinin niteliğini ve dinsel yönelimlerinin nasıl yapılandığını anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Araştırmada ergenlerin dua etme sıklıkları ile temel ibadetleri yerine getirme düzeyleri, dinsel yaşantının hem bireysel hem de biçimsel boyutlarını yansıtacak şekilde betimsel olarak ele alınmıştır. Aşağıda sunulan tabloda, ergenlerin dua ve ibadet etme sıklıklarına ilişkin dağılımlar cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş; böylece dua ve ibadet pratiklerinin ergenlerin gündelik yaşamındaki görece ağırlığı ve süreklilik örüntüleri ortaya konulmuştur.

Tablo-3:
Dua etme sıklıklarının cinsiyete göre dağılımı

Dua Etme Sıklığı	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çok sık	24	11,3	18	8,5	42	19,8
Sık	17	8,0	24	11,3	41	19,3
Orta düzeyde	65	30,7	52	24,5	117	55,2
Nadiren	6	2,8	3	1,4	9	4,2
Çok nadiren	3	1,4	0	0,0	3	1,4
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Tablo-3'te ergenlerin dua etme sıklıklarına ilişkin dağılımlar cinsiyet değişkeni temelinde sunulmaktadır. Bulgular, örneklemin büyük çoğunluğunun dua pratiğini orta düzeyde sürdürdüğünü göstermektedir. Katılımcıların %55,2'si (n = 117) kendisini “orta düzeyde dua ediyorum” seçeneğiyle tanımlamıştır. Bu durum, dua pratiğinin ergenlerin gündelik yaşamında istikrarlı ancak yoğunluğu görece sınırlı bir dinsel pratik biçimi olarak konumlandığını düşündürmektedir.

“Çok sık” ve “sık” düzeyde dua ettiğini belirten ergenlerin toplam oranı %39,1'e (n = 83) ulaşmaktadır. Bu grupta kız katılımcıların toplam oranı %19,8 (n = 42), erkek katılımcıların oranı ise %19,3 (n = 41) düzeyindedir. Cinsiyetler arasında belirgin bir farklılaşma görülmemekle birlikte, kız katılımcıların “sık dua ediyorum” kategorisinde (n = 24) erkeklere (n = 17) kıyasla görece daha yüksek bir dağılım sergilediği dikkat çekmektedir. Buna karşılık dua etme sıklığını “nadiren” ya da “çok nadiren” düzeyinde tanımlayan katılımcıların toplam oranı %5,6 (n = 12) ile sınırlı kalmıştır. Bu genel dağılım, ergenlerin dua etme davranışını büyük ölçüde sürdürdüklerini; ancak bu pratiğin çoğunlukla orta düzeyde bir süreklilik ve esneklik içerisinde deneyimlendiğini ortaya koymaktadır.

Bulgular, dua pratiğinin ergenlik döneminde katı ve zorunlu bir düzenlilikten ziyade; bireysel ihtiyaçlar, duygusal durumlar ve yaşantısal bağlamlarla ilişkili olarak şekillenene öznel bir dinsel pratik alanı olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir.

Tablo-4:

İbadet türlerini yerine getirme sıklıklarının cinsiyete göre dağılımı				
İbadet Türü	Cinsiyet	Sıklık Düzeyi	n	%
Namaz kılmak	Erkek	Düzenli	27	12,7
		Ara sıra	65	30,7
		Az	23	10,8
	Kız	Düzenli	23	10,9
		Ara sıra	54	25,5
		Az	20	9,4
Oruç tutmak	Erkek	Düzenli	67	31,6
		Ara sıra	42	19,8
		Az	6	2,8
	Kız	Düzenli	84	39,6
		Ara sıra	12	5,7
		Az	1	0,5
Kur'an okumak	Erkek	Düzenli	18	8,5
		Ara sıra	42	19,8
		Az	55	25,9
	Kız	Düzenli	28	13,2
		Ara sıra	56	26,4
		Az	13	6,1
Tövbe etmek	Erkek	Düzenli	38	17,9
		Ara sıra	54	25,5
		Az	23	10,8
	Kız	Düzenli	40	18,9
		Ara sıra	50	23,6
		Az	7	3,3

Tablo-4'te, araştırmaya katılan ergenlerin temel ibadet pratiklerini yerine getirme sıklıkları ibadet türü, cinsiyet ve sıklık düzeyi temelinde sunulmuştur. Bulgular, ibadet türleri arasında düzenlilik, ara sıra ve düşük sıklık düzeyleri bakımından belirgin farklılaşmalar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Namaz kılma pratiğinde, hem erkek hem de kız katılımcılar arasında “ara sıra” düzeyinin öne çıktığı görülmektedir (erkekler: %30,7; n=65 / kızlar: %25,5; n=54). Bu bulgu, namaz ibadetinin süreklilik ve disiplin gerektiren teolojik yapısı nedeniyle ergenlik döneminde daha dalgalı ve dönemsel biçimde deneyimlendiğine işaret etmektedir. Düzenli namaz kılma oranlarının her iki cinsiyette de görece sınırlı kalması (erkekler: %12,7; n=27 / kızlar: %10,9; n=23), bu pratiğin ergenlik döneminin gündelik yaşam ritmiyle uyumunda yaşanan motivasyonel ve disiplinel güçlükleri yansıtmaktadır.

Oruç tutma ibadeti ise her iki cinsiyet grubunda da en yüksek düzenlilik oranına sahip ibadet olarak dikkati çekmektedir. Özellikle kız katılımcıların orucu düzenli olarak yerine getirme oranlarının (%39,6; n=84), erkek katılımcılara (%31,6; n=67) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, oruç ibadetinin dönemsel yapısı, toplumsal görünürlüğü ve ailevi-kültürel destek mekanizmalarıyla daha kolay sürdürülebilen bir pratik olmasına bağlanabilir.

Kur'an-ı Kerim okuma pratiğinde de düzenli düzeylerin her iki cinsiyet grubunda da görece düşük olduğu; erkek katılımcılar arasında "az" düzeyinin (%25,9; n=55), kız katılımcılar arasında ise "ara sıra" düzeyinin (%26,4; n=56) baskınlaştığı görülmektedir. Bu dağılım, Kur'an okuma pratiğinin sürekliliğinin bireysel dilsel yeterlilik, alışkanlık ve kültürel sermaye gibi faktörlerle daha yakından ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Tövbe etme pratiği, diğer ibadet türlerine kıyasla cinsiyetler arasında daha dengeli bir dağılım sergilemekte; her iki grupta da "ara sıra" düzeyinin öne çıktığı görülmektedir (erkekler: %25,5; n=54 / kızlar: %23,6; n=50). Bu durum, tövbenin daha çok durumsal, duygusal ve yaşantısal bağlamlara bağlı olarak deneyimlenen bir dinsel pratik olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu ampirik tablo, ergenlerin ibadet pratiklerinde katı ve sürekli bir düzenlilikten daha çok seçici, dönemsel ve esnek bir yönelimin baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, ergenlik döneminde ibadet davranışlarının gelişimsel özellikler ve gündelik yaşam ritmiyle uyumlu biçimde yeniden yapılandığını; ibadetlerin süreklilik düzeylerinin ibadetin türüne, algılanan yaşamsal yüküne ve toplumsal destek düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir.

b.c. Dua ve İbadet Yoğunlaşma Düzeyleri

Dua ve ibadet sırasında deneyimlenen içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeyi, ergenlerin dinsel pratiklerle kurdukları ilişkinin yalnızca davranışsal değil, aynı zamanda terapötik temelli duygusal ve deneyimsel boyutunu yansıtan temel göstergelerden biridir. İçsel yoğunlaşma, bireyin dinsel pratiği ne ölçüde anlamlı, samimi ve kişisel bir deneyim olarak yaşadığını ortaya koymakta; bu yönüyle ergen dindarlığının niteliğini değerlendirmede önemli bir ölçüt sunmaktadır. Dolayısıyla din psikolojisi literatüründe bu boyut, dinsel yaşantının deneyimsel (experiential) yönüyle yakından ilişkilendirilmektedir (Clayton & Gladden, 1974).

Ergenlik döneminde artan dikkat dağınıklığı, duygusal dalgalanmalar

ve kimlik arayışı, dua ve ibadet sırasında yaşanan yoğunlaşma düzeylerinin bireyler arasında farklılaşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu durum, dua gibi daha öznel ve esnek dinsel pratiklerle, namaz ve oruç gibi biçimsel ibadetler arasında deneyimlenen içsel yoğunlaşmanın aynı düzeyde gerçekleşmeyebileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla *içsel yoğunlaşma düzeyi*, ergenlerin dinsel pratikleri yalnızca yerine getirip getirmediıklarını değil, bu pratikleri nasıl deneyimlediklerini anlamaya imkân tanımaktadır.

Tablo-5:

Duadaki içsel yoğunlaşma düzeylerinin cinsiyete göre dağılımı						
Yoğunlaşma Düzeyi	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çok yüksek düzeyde	27	12,7	20	9,4	47	22,2
Yüksek düzeyde	21	9,9	30	14,2	51	24,1
Orta düzeyde	49	23,1	33	15,6	82	38,7
Düşük düzeyde	12	5,7	10	4,7	22	10,4
Çok düşük düzeyde	6	2,8	4	1,9	10	4,7
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-5'te araştırmaya katılan ergenlerin dua sırasında deneyimledikleri içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeyleri cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, örneklemin önemli bir bölümünün dua esnasında orta ve yüksek düzeylerde yoğunlaşma yaşadığını göstermektedir. Buna göre katılımcıların %38,7'si (n = 82) orta düzeyde, %24,1'i (n = 51) yüksek düzeyde ve %22,2'si (n = 47) çok yüksek düzeyde yoğunlaşabildiğini belirtmiştir. Buna karşılık, dua sırasında yoğunlaşma güclüğü yaşadığını ifade edenlerin oranı görece sınırlı kalmış; düşük ve çok düşük düzeyde yoğunlaşma bildiren katılımcıların toplam oranı %15,1 (n = 32) olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde, kız katılımcıların yüksek ve çok yüksek düzeyde yoğunlaşma bildirme oranlarının toplamda %23,6 (n = 50) düzeyinde olduğu; erkek katılımcılarda ise bu oranın %22,6 (n = 48) olduğu görülmektedir. Bu dağılım, cinsiyetler arasında belirgin bir uçurumdan ziyade sınırlı bir farklılaşmanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcılarda orta düzeyde yoğunlaşma seçeneğinin (%23,1; n = 49) daha baskın olduğu dikkat çekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde bulgular, dua pratiğinin ergenler açısından yüksek düzeyde öznel, duygusal ve içsel bir deneyim alanı sunduğunu; içsel yoğunlaşma düzeylerinin ise büyük ölçüde orta ve yüksek bantta toplandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, ergenlik döneminde dua pratiğinin niceliksel sıklık kadar niteliksel içtenlik boyutuyla da anlamlı bir dinsel deneyim alanı oluşturduğunu göstermektedir.

Tablo-6:

İbadetteki içsel yoğunlaşma düzeylerinin cinsiyete göre dağılımı						
Yoğunlaşma Düzeyi	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çok yüksek düzeyde	28	13,2	27	12,7	55	25,9
Yüksek düzeyde	23	10,8	28	13,2	51	24,1
Orta düzeyde	46	21,7	40	18,9	86	40,6
Düşük düzeyde	12	5,7	2	0,9	14	6,6
Çok düşük düzeyde	6	2,8	0	0,0	6	2,8
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-6'da araştırmaya katılan ergenlerin ibadet sırasında deneyimledikleri içsel yoğunlaşma (içtenlik) düzeyleri cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, ibadet esnasında en yaygın yoğunlaşma düzeyinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir (%40,6; n = 86). Bununla birlikte katılımcıların yarısına yakını, ibadet sırasında yüksek ya da çok yüksek düzeyde yoğunlaşabildiğini ifade etmiştir (%50,0; n = 106). Buna karşılık, ibadet sırasında yoğunlaşma güçlüğü yaşadığını belirtenlerin oranı görece sınırlı kalmış; düşük ve çok düşük düzeyde yoğunlaşma bildiren katılımcıların toplam oranı %9,4 (n = 20) olarak tespit edilmiştir.

Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde, ibadet sırasında içsel yoğunlaşma düzeylerinin dua pratiğine oranla daha dengeli bir yapı sergilediği görülmektedir. Örneklemdeki erkek ve kız katılımcılar arasında yoğunlaşma düzeyleri bakımından belirgin bir ayrışma gözlenmemekte; her iki cinsiyet grubunda da orta, yüksek ve çok yüksek yoğunlaşma düzeylerinin baskın olduğu dikkat çekmektedir (erkekler toplam %45,7; n = 97 / kızlar toplam %44,8; n = 95). Bu bulgu, ibadet pratiğinin dua kadar öznel ve duygusal dalgalanmalara açık bir deneyim alanı sunmamakla birlikte, ergenler açısından anlamlı ve görece benzer biçimlerde deneyimlenen psiko-teolojik bir içsel katılım gerektirdiğini düşündürmektedir.

b.d. İbadet Pratiklerine Yönelik Tutum ve Davranışlar

İbadet pratiklerine yönelik tutum ve davranışlar, ergenlerin dinsel yönelimlerinin yalnızca inanç ve niyet düzeyinde değil, aynı zamanda davranışsal süreklilik, disiplin ve kurumsal bağlılık boyutlarında nasıl somutlaştığını ortaya koyan temel psiko-teolojik göstergeler arasında yer almaktadır. Namaz kılma, oruç tutma, Kur'an-ı Kerim okuma ve tövbe etme gibi ibadetler, dua pratiğine oranla daha belirgin biçimde zaman, düzenlilik ve ritüel disiplin gerektiren dinsel pratikler olarak öne çıkmakta; bu yönüyle ergenlik döneminin gelişimsel karakteristik özellikleriyle daha doğrudan bir gerilim alanı oluşturmaktadır.

Ergenlik döneminde artan özerklik ihtiyacı, gündelik yaşam ritminin

görece düzensizliği ve kimlik arayışı, ibadet pratiklerinin düzenli ve süreklilik gösteren biçimde sürdürülmesini zorlaştırabilmekte; bu durum, ibadetlerin sıklık, süreklilik ve biçim açısından farklılaşan örüntülerle deneyimlenmesine yol açabilmektedir. Bu bağlamda ibadet pratikleri, ergenlerin dinsel yönelimlerinde hem bağlanma hem de mesafe alma eğilimlerinin birlikte gözlemlenebildiği bir alan olarak dikkat çekmektedir.

Bu alt bölümde ise ergenlerin temel ibadet pratiklerine yönelik tutum ve davranışları cinsiyet değişkeni temelinde ele alınmış; ibadetlerin hangi düzeylerde, ne ölçüde süreklilik göstererek ve hangi örüntüler çerçevesinde yerine getirildiği betimsel olarak incelenmiştir. Böylece ergenlik döneminde ibadet pratiklerinin, bireysel gelişim dinamikleri ve gündelik yaşam bağlamı içerisinde nasıl yapılandığına ilişkin nicel göstergeler ortaya konulmuştur.

Tablo-7:

Namaz tutum ve davranışlarının cinsiyete göre dağılımı						
Namaz İbadeti	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Düzenli beş vakit	14	6,6	11	5,2	25	11,8
Kısmen düzenli	22	10,4	14	6,6	36	17,0
Cuma/Bayram günleri	32	15,1	0	0,0	32	15,1
İstek var – sürdürülemiyor	41	19,3	53	25,0	94	44,3
İhtiyaç hissetmiyor	6	2,8	19	9,0	25	11,8
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Tablo-7’de araştırmaya katılan ergenlerin namaz ibadetine yönelik genel tutum ve davranış düzeyleri cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, örneklemin namaz ibadetini homojen bir düzenlilik içinde sürdürmediğini göstermektedir. Katılımcıların %11,8’i (n = 25) namaz ibadetini düzenli beş vakit yerine getirdiğini belirtirken, %17,0’ı (n = 36) kısmen düzenli biçimde sürdürdüğünü ifade etmiştir. En yüksek oran ise %44,3 (n = 94) ile “istek var - sürdürülemiyor” kategorisinde toplanmıştır. Bu dağılım, ergenlik döneminde namaz pratiğine yönelik niyet ile davranışsal süreklilik arasında belirgin bir gerilim alanı oluşabildiğine işaret etmektedir.

Namaz ibadetini cuma ve bayram günleriyle sınırlı tuttuğunu belirten katılımcıların oranı %15,1 (n = 32) düzeyindedir. Namaz ibadetine yönelik herhangi bir ihtiyaç hissetmediğini ifade edenlerin oranı ise %11,8 (n = 25) olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, namaz pratiğinin ergenler arasında bütünüyle terk edilmediğini; ancak süreklilik düzeyleri bakımından önemli farklılaşmalar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde, düzenli beş vakit namaz kılma

oranının erkeklerde %6,6 (n = 14), kızlarda %5,2 (n = 11) olduğu görülmektedir. “İstek var – sürdürülemiyor” kategorisinde erkeklerin oranı %19,3 (n = 41), kızların oranı ise %25,0’dır (n = 53). Cuma/bayram günleriyle sınırlı namaz pratiği erkeklerde %15,1 (n = 32), kızlarda %0,0’dır (n = 0). Genel olarak tablo, ergenlik döneminde namaz ibadetinin düzenlilikten çok niyet boyutu güçlü, ancak davranışsal sürekliliği dalgalı bir örüntü sergilediğini göstermektedir.

Tablo-8:

Oruç tutum ve davranışlarının cinsiyete göre dağılımı						
Oruç İbadeti	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Düzenli (Ramazan boyunca)	63	29,7	70	33,0	133	62,7
Kısmen düzenli (ara sıra)	27	12,7	19	9,0	46	21,7
Yıllara göre değişken	17	8,0	6	2,8	23	10,8
İhtiyaç hissetmiyor	8	3,8	2	0,9	10	4,7
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Tablo-8’de araştırmaya katılan ergenlerin oruç ibadetine yönelik genel tutum ve davranış düzeyleri, cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, oruç ibadetinin ergenler arasında en yüksek düzenlilik ve süreklilik sergileyen dinsel pratiklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, her yıl Ramazan ayında oruç ibadetini düzenli olarak yerine getirdiğini belirtmiştir (%62,7; n = 133). Ramazan ayında oruç ibadetini kısmen düzenli (ara sıra) biçimde yerine getirdiğini ifade eden katılımcıların oranı %21,7 (n = 46) olarak tespit edilmiştir. Oruç tutma davranışının yıllara göre değişkenlik gösterdiğini belirten ergenlerin oranı %10,8 (n = 23) düzeyindedir. Buna karşılık, oruç ibadetini yerine getirmeye yönelik herhangi bir ihtiyaç hissetmediğini ifade eden katılımcı ergenlerin oranı görece düşük kalmıştır (%4,7; n = 10).

Cinsiyetler arası dağılım incelendiğinde, kız katılımcıların düzenli oruç tutma oranlarının (%33,0; n = 70), erkek katılımcılara (%29,7; n = 63) oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkek katılımcıların, oruç ibadetini kısmen düzenli (%12,7; n = 27) ya da yıllara göre değişken (%8,0; n = 17) biçimde yerine getirdikleri kategorilerde daha yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Genel olarak bu bulgular, oruç ibadetinin ergenlik döneminde kurumsal, geleneksel ve toplumsal yönü güçlü bir dinsel pratik olarak algılandığını ve diğer ibadet biçimlerine kıyasla daha istikrarlı bir süreklilik örüntüsü sergilediğini göstermektedir.

Tablo-9:

Kur'an okuma tutum ve davranışlarının cinsiyete göre dağılımı						
Kur'an-ı Kerim Okuma İbadeti	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Düzenli - günlük	37	17,5	46	21,7	83	39,2

Özel gün ve geceler	32	15,1	34	16,0	66	31,1
İstek var – dil yetersiz	28	13,2	13	6,1	41	19,3
İhtiyaç hissetmiyor	18	8,5	4	1,9	22	10,4
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-9’da araştırmaya katılan ergenlerin Kur’an-ı Kerim okuma ibadetine yönelik genel tutum ve davranış düzeyleri, cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, Kur’an okuma pratiğinin ergenler arasında namaz ve oruç ibadetlerine kıyasla daha parçalı ve farklılaşmış bir süreklilik örüntüsü sergilediğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %39,2’si (n = 83) Kur’an-ı Kerim’i düzenli olarak, az da olsa günlük biçimde okumaya çalıştığını belirtirken; %31,1’i (n = 66) bu pratiği daha çok mübarek/özel gün ve gecelerle sınırlı tuttuğunu ifade etmiştir.

Kur’an-ı Kerim okumaya yönelik istekliliği bulunmasına rağmen dilsel yeterlilik eksikliği nedeniyle bu pratiği sürdüremediğini belirten ergenlerin oranı %19,3 (n = 41) olarak tespit edilmiştir. Buna karşılık, Kur’an okuma ibadetini yerine getirmeye yönelik herhangi bir ihtiyaç hissetmediğini ifade eden katılımcıların oranı %10,4 (n = 22) ile görece sınırlı düzeyde kalmıştır.

Cinsiyetler arası dağılım incelendiğinde, kız katılımcıların düzenli Kur’an okuma oranlarının (%21,7; n = 46), erkek katılımcılara (%17,5; n = 37) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkek katılımcıların, Kur’an okumaya yönelik isteklilik bildirmelerine rağmen dilsel yeterlilik eksikliği nedeniyle bu pratiği sürdüremediklerini daha yüksek oranda ifade ettikleri dikkat çekmektedir (%13,2; n = 28). Bu bulgular, Kur’an-ı Kerim okuma ibadetinin ergenlik döneminde yalnızca dinsel motivasyonla değil; aynı zamanda eğitsel imkânlar, kültürel sermaye ve dil-beceri temelli yeterliliklerle yakından ilişkili bir dinsel pratik alanı olduğunu göstermektedir.

Tablo-10:

Tövbe tutum ve davranışlarının cinsiyete göre dağılımı

Tövbe İbadeti	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Düzenli-davranış sonrası	46	21,7	55	25,9	101	47,6
Dua içinde-örtük	38	17,9	30	14,2	68	32,1
Ara sıra	21	9,9	9	4,2	30	14,1
İhtiyaç hissetmiyor	10	4,7	3	1,4	13	6,1
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-10’da araştırmaya katılan ergenlerin tövbe ibadetine yönelik genel tutum ve davranış düzeyleri, cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, tövbe pratiğinin ergenlik döneminde güçlü bir ahlaki duyarlılık, vicdanî farkındalık ve içsel

denetim mekanizmalarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı, ahlaki açıdan yanlış olarak değerlendirdikleri davranışlar sonrasında düzenli biçimde tövbe etmeye özen gösterdiklerini ifade etmiştir (%47,6; n = 101).

Katılımcıların %32,1'i (n = 68) ise tövbeyi, ayrı ve bağımsız bir uygulama olarak değil, çoğunlukla dua sürecinin bir parçası olarak yerine getirdiklerini belirtmiştir. Bu bulgu, tövbe ibadetinin ergenlik döneminde sıklıkla dua pratiğiyle bütünleşen, daha örtük, içsel ve duygusal düzenleyici bir teo-terapötik mekanizma olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir. Tövbe ibadetini zaman zaman ve düzensiz biçimde yerine getirdiğini ifade eden katılımcıların oranı %14,1 (n = 30) olarak tespit edilmiştir. Buna karşılık, tövbe etmeye yönelik belirgin bir ihtiyaç hissetmediğini belirten ergenlerin oranı görece sınırlı kalmıştır (%6,1; n = 13).

Cinsiyetler arası dağılım incelendiğinde ise kız katılımcıların davranış sonrası düzenli tövbe etme oranlarının (%25,9; n = 55), erkek katılımcılara (%21,7; n = 46) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkek katılımcıların, tövbeyi daha çok dua pratiği içinde ve dolaylı bir biçimde ifade ettikleri dikkat çekmektedir (%17,9; n = 38). Genel olarak bu nicel bulgular, tövbe ibadetinin ergenlik döneminde ahlaki sorumluluk, suçluluk duygusu ve duygusal düzenleme süreçleriyle yakından bağlantılı; öznel ve içsel yönü güçlü bir dinsel pratik olarak deneyimlendiğini göstermektedir.

b.e. Dua ve İbadet Pratiklerine İlişkin Yönelim Örüntüleri

Bu alt bölümde ergenlerin dua ve ibadet pratiklerine ilişkin yönelimleri, tekil ibadet türleri ya da ayrı ayrı sıklık göstergeleri üzerinden değil; *genel süreklilik-önceliklendirme-bütüncül değerlendirme biçimleri* çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda, ergenlerin hangi ibadetleri düzenli ve devamlı olarak daha çok yerine getirdikleri, dua ile ibadet pratikleri arasındaki göreceli öncelik algıları ve kendi dinsel pratiklerine ilişkin genel süreklilik değerlendirmeleri birlikte analiz edilmiştir.

Bu yaklaşım, ergenlik döneminde dinsel yönelimin yalnızca belirli pratiklerin varlığı ya da yokluğu üzerinden değil; aynı zamanda *seçicilik, öncelik sıralaması* ve *öznel değerlendirme* örüntüleri üzerinden nasıl yapılandırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece ergenlerin dinsel yaşantılarında dua ve ibadet pratiklerinin, mutlak ve tekdüze bir düzenlilikten daha çok bireysel ihtiyaçlar, duygusal durumlar ve gündelik yaşam bağlamlarıyla ilişkili olarak esnek, dalgalı ve dönemsel örüntülerle deneyimlendiği nicel düzeyde görünür hâle getirilmektedir.

Düzenli ibadet türlerinin cinsiyete göre dağılımı

Düzenli ibadet türü	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Oruç tutmak	41	19,3	48	22,6	89	42,0
Namaz kılmak	33	15,6	27	12,7	60	28,3
Kur'an-ı Kerim okumak	18	8,5	12	5,7	30	14,2
Tövbe etmek	13	6,1	6	2,8	19	9,0
Düzenli ibadet yok	10	4,7	4	1,9	14	6,6
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-11'de ergenlerin düzenli ve süreklilik gösteren biçimde en çok yerine getirdiklerini düşündükleri ibadet türlerine ilişkin dağılım sunulmuştur. Bulgular, ergenler arasında oruç ibadetinin, süreklilik algısı bakımından en baskın dinsel pratik olarak öne çıktığını göstermektedir. Örneklemin %42,0'ı (n = 89), düzenli ve devamlı olarak en çok oruç ibadetini yerine getirdiğini belirtmiştir. Bu bulguyu namaz ibadeti izlemekte olup katılımcıların %28,3'ü (n = 60) namazı en düzenli sürdürdükleri ibadet olarak ifade etmiştir.

Kur'an-ı Kerim okuma (%14,2; n = 30) ve tövbe etme (%9,0; n = 19) pratiklerinin ise süreklilik açısından daha sınırlı bir düzeyde konumlandığı görülmektedir. Buna karşılık, düzenli ve devamlı olarak herhangi bir ibadeti yerine getirmediğini ifade eden katılımcıların oranı görece düşük kalmıştır (%6,6; n = 14). Bu dağılım, ergenlerin dinsel pratiklere yönelik süreklilik algılarının belirli ibadet türleri etrafında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır.

Cinsiyet temelli dağılım incelendiğinde de kız katılımcıların düzenli oruç tutma eğilimlerinin (%22,6; n = 48), erkek katılımcılara (%19,3; n = 41) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkek katılımcıların namaz (%15,6; n = 33) ve Kur'an-ı Kerim okuma (%8,5; n = 18) ibadetlerini düzenli olarak yerine getirdiklerini ifade etme oranlarının kız katılımcılara kıyasla görece daha belirgin olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgular, ergenlik döneminde düzenli dinsel pratik tercihlerinin yalnızca bireysel inanç düzeyiyle sınırlı kalmayıp; aile içi dinsel sosyalleşme, kültürel aktarım ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi bağlamsal faktörlerle de ilişkili biçimde şekillendiğine işaret etmektedir.

Tablo-12:

Dua etme ve ibadet yönelimlerinin cinsiyete göre dağılımı

Dua–İbadet Yönelimi	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Hem dua hem ibadet düzeyi yüksek	29	13,7	33	15,6	62	29,2
Dua yüksek – ibadet düşük	41	19,3	44	20,8	85	40,1
Dua düşük – ibadet yüksek	18	8,5	7	3,3	25	11,8
Hem dua hem ibadet düzeyi düşük	21	9,9	10	4,7	31	14,6
Ne dua ne ibadet yönelimi var	6	2,8	3	1,4	9	4,2
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Tablo-12’de ergenlerin dua etme ve ibadetleri yerine getirme düzeylerini birlikte değerlendirdiklerinde ortaya çıkan genel yönelim örüntüleri, cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Bulgular, ergenlik döneminde dua pratiğinin, ibadetleri yerine getirme davranışına kıyasla daha yaygın ve baskın bir dinsel pratik yönelim alanı oluşturduğunu göstermektedir. Örneklemin en geniş grubunu, dua etme düzeyinin yüksek, ancak ibadetleri yerine getirme düzeyinin görece düşük olduğunu belirten ergenler oluşturmaktadır (%40,1; n = 85). Bu gruba, hem dua etme hem de ibadetleri yerine getirme düzeyinin yüksek olduğunu ifade eden katılımcılar izlemektedir (%29,2; n = 62). Buna karşılık, dua etme düzeyi düşük olmakla birlikte ibadetleri daha yüksek düzeyde yerine getirdiğini belirten ergenlerin oranı %11,8 (n = 25) olarak tespit edilmiştir. Hem dua etme hem de ibadetleri yerine getirme düzeyinin düşük olduğunu ifade edenlerin oranı ise %14,6 (n = 31) düzeyindedir. Ne dua etme ne de ibadet yönelimi bulunduğunu belirten katılımcıların oranı oldukça sınırlı kalmıştır (%4,2; n = 9).

Cinsiyet temelli dağılım incelendiğinde ise kız katılımcıların “dua etme düzeyi yüksek – ibadet düzeyi düşük” yöneliminde (%20,8; n = 44) erkek katılımcılara (%19,3; n = 41) kıyasla görece daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık erkek katılımcıların, “dua etme düzeyi düşük – ibadet düzeyi yüksek” kategorisinde (%8,5; n = 18) kız katılımcılara (%3,3; n = 7) kıyasla daha fazla yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Genel dağılım, ergenlik döneminde dinsel yönelimin mutlak bir terk edişten daha çok dua merkezli, seçici ve esnek bir dinsel pratik örüntüsü içerisinde deneyimlendiğine işaret etmektedir.

Tablo-13:
Dua ve ibadet süreklilik algısının cinsiyete göre dağılımı

Genel Süreklilik Algısı	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Düzenli ve devamlı	42	19,8	49	23,1	91	42,9
Ara sıra ve düzensiz	56	26,4	39	18,4	95	44,8
Ne dua ne ibadet	17	8,0	9	4,3	26	12,3
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Tablo-13’te ergenlerin dua ve ibadet pratiklerini genel süreklilik algısı açısından nasıl değerlendirdiklerine ilişkin dağılım, cinsiyet değişkeni temelinde sunulmuştur. Bulgular, ergenlerin önemli bir bölümünün dinsel pratiklerini tam anlamıyla düzenli ve kesintisiz biçimde sürdürmekte zorlandıklarını; buna karşın dua ve ibadetle olan bağlarını bütünüyle koparmadıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim katılımcıların %42,9’u (n = 91), dua ve ibadetlerini genel olarak düzenli ve devamlı biçimde yerine getirdiğini belirtirken, daha yüksek bir oran (%44,8; n = 95) bu pratikleri ağırlıklı olarak ara sıra ve düzensiz biçimde sürdürdüğünü ifade etmiştir.

Dua ve ibadetle genel olarak hiçbir ilişki kurmadığını belirten ergenlerin oranı ise %12,3 (n = 26) ile sınırlı kalmıştır. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kız katılımcıların düzenli ve devamlı dinsel pratik algılarının (%23,1; n = 49), erkek katılımcılara (%19,8; n = 42) kıyasla daha yüksek olduğu; erkek katılımcıların ise dua ve ibadet pratiklerini daha çok ara sıra yerine getirdiklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bu dağılım, ergenlik döneminde dinsel yönelimin mutlak bir süreklilik ya da tam kopuş ekseninde değil; adı geçen gelişim dönemiyle karakterize biçimde daha çok dalgalı, dönemsel ve esnek bir süreklilik anlayışı içerisinde deneyimlendiğine işaret etmektedir.

b.f. İbadet Düzensizliğinde Ahlaki-Duygusal Tepkiler

Ergenlik döneminde dinsel pratiklerin sürekliliğinde yaşanan düzensizlikler, yalnızca davranışsal bir aksama olarak değil; aynı zamanda bireyin ahlaki değerlendirme süreçleri, değer yönelimleri ile suçluluk ve günahkârlık duygusuna dayalı içsel denetim mekanizmalarıyla yakından ilişkili tepkiler üretmektedir. Bu bağlamda, ibadetlerin düzenli ve devamlı biçimde yerine getirilememesi, ergenlerde sıklıkla dinsel suçluluk ve günahkârlık duyguları şeklinde ortaya çıkan öznel yaşantılara eşlik edebilmektedir.

Dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu, bireyin benimsediği dinsel değerler ile eylemleri/davranışları arasındaki uyumsuzluğun duygusal yansıması olarak ortaya çıkmakta; bu yönüyle ergenin dinsel normları ne ölçüde içselleştirdiğini, ahlaki sorumluluk algısını ve kendilik değerlendirmelerini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır (Certel, 1996). Ergenlik dönemine özgü kimlik arayışı, duygusal dalgalanmalar ve özerklik ihtiyacı dikkate alındığında, ibadet düzensizliğine eşlik eden bu tür duygusal tepkilerin, dinsel yaşantının ahlaki-duygusal boyutunu görünür kıldığı söylenebilir. Dolayısıyla bu alt bölümde, ergenlerin ibadetlerini düzenli ve devamlı biçimde yerine getiremedikleri durumlarda deneyimledikleri dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu, cinsiyet değişkeni temelinde karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Tablo-14:

Dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusunun cinsiyete göre dağılımı

Dinsel Suçluluk ve Günahkârlık Düzeyi	Erkek		Kız		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Yüksek düzeyde	66	31,1	72	34,0	138	65,1
Orta düzeyde	31	14,6	18	8,5	49	23,1
Düşük düzeyde	18	8,5	7	3,3	25	11,8
Hiç	0	0,0	0	0,0	0	0,0
T o p l a m	115	54,2	97	45,8	212	100,0

Yukarıdaki Tablo-14'te, ergenlerin ibadetlerini düzenli ve süreklilik

gösteren biçimde yerine getiremedikleri durumlarda deneyimledikleri dinsel suçluluk ve günahkârlık duygularının cinsiyete göre dağılımı sunulmuştur. Bulgular, örneklemin büyük çoğunluğunun ibadet düzensizliği karşısında belirgin düzeyde ahlaki-duygusal tepki geliştirdiğini göstermektedir. Nitekim ergenlerin %65,1'i (n = 138), bu tür durumlarda yüksek düzeyde dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu yaşadığını ifade etmiştir.

Örneklemin %23,1'i (n = 49) orta düzeyde, %11,8'i (n = 25) ise düşük düzeyde dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu yaşadığını belirtmiştir. “Hiç” suçluluk ya da günahkârlık duygusu yaşamadığını ifade eden katılımcıya rastlanmamıştır. Bu dağılım, ibadet pratiklerinin ergenlik döneminde yalnızca davranışsal bir yükümlülük olarak değil; aynı zamanda güçlü bir ahlaki sorumluluk, vicdani değerlendirme ve içsel denetim alanı olarak deneyimlendiğine işaret etmektedir.

Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kız katılımcıların yüksek düzeyde dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu bildirme oranlarının (%34,0; n = 72), erkek katılımcılara (%31,1; n = 66) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların ise orta ve düşük düzeydeki duygusal tepkilerde görece daha fazla temsil edildikleri dikkat çekmektedir. Bu bulgular, ergenlik döneminde dinsel normların içselleştirilme biçiminin, ahlaki duyarlılık, kendilik değerlendirmesi ve duygusal düzenleme süreçleriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

c. Bağlamsal Analiz

Makalenin bu bölümünde izlenen bağlamsal analiz yaklaşımı, araştırmadan elde edilen nicel bulguları tek başına açıklayıcı çıktılar olarak ele almak yerine, bu bulguların hangi psikolojik, sosyolojik ve teolojik bağlamlar içerisinde anlam kazandığını görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda *bağlamsal analiz*, nicel verilerin sınırlarını aşan yorumlayıcı bir teknik olarak kullanılmış; ergenlik dönemine özgü gelişimsel özellikler ile dinsel tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiler, çok boyutlu ve bütüncül bir çerçeve içerisinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada nicel verilerin tek başına yeterli görülmemesinin temel gerekçesi, ergen dindarlığının gelişimsel karakteristik özelliği gereği doğrusal, homojen ve sabit bir yapı sergilememesidir. Ham bulgular, belirli davranışların sıklığını ve dağılımını ortaya koymakta; ancak bu davranışların hangi işlevleri üstlendiğini, hangi koşullar altında sürdürüldüğünü ya da hangi anlamlandırma biçimleriyle deneyimlendiğini açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle nicel sonuçlar, bağlamsal analiz aracılığıyla

psikolojik süreçler, sosyo-kültürel dinamikler ve teolojik anlam çerçeveleriyle birlikte ele alınmıştır.

Analiz süreci, *çekirdek kategori* yaklaşımı temelinde yapılandırılmıştır. Dua ve ibadet arasındaki ayrışma, dinsel pratiklerde süreklilik ve aksama örüntüleri, dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu ile tövbe deneyimleri, çalışmanın temel çekirdek kategorilerini oluşturmuştur. Söz konusu kategoriler, yalnızca davranışsal düzeyle sınırlı tutulmamış; ergenlik döneminin gelişimsel dinamikleri, bireyselleşen dindarlık eğilimleri ve dinsel anlamlandırma biçimleriyle ilişkili olarak çok katmanlı bir analiz çerçevesinde çözümlenmiştir.

Bağlamsal analizde psikolojik, sosyolojik ve teolojik bağlamlar, birbirinden yalıtılmış alanlar olarak değil; eşzamanlı biçimde işleyen ve karşılıklı etkileşim hâlinde bulunan analitik düzlemler olarak ele alınmıştır. Psikolojik bağlam, ergenlik dönemine özgü duygusal düzenleme gereksinimleri, başa çıkma stratejileri ve dinsel pratikler sırasında yaşanan içsel yoğunlaşma süreçlerine odaklanırken; sosyolojik bağlam, bireyselleşme eğilimleri, seçici dinsel pratik örüntüleri ve kurumsal dinle kurulan mesafenin nasıl yapılandığını görünür kılmayı amaçlamıştır. Teolojik bağlam ise dua, ibadet ve tövbe gibi dinsel pratiklerin normatif bir yükümlülük alanı olarak değil; öznel, ilişkisel ve deneyimsel anlamlandırma biçimleri üzerinden nasıl yaşandığını çözümlemeye yönelmiştir.

Bu yaklaşım, araştırma verilerini güncel ergenlik dönemi dinamiklerini doğrudan temsil eden bir veri seti olarak konumlandırma ya da zamansal bir kıyas iddiası taşıma amacını taşımamaktadır. Aksine elde edilen kesitsel nicel bulgular, ergen dindarlığının belirli bir tarihsel kesitteki görünümünü yansıtan analitik bir referans çerçevesi olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışma, nicel bulguları *bağlamsal* ve *yorumlayıcı* bir analiz aracılığıyla derinleştirerek, ergenlik dönemindeki dinsel yönelimlerin işlevsel ve gelişimsel mantığını anlamaya yönelik bir analitik zemin sunmayı hedeflemektedir.

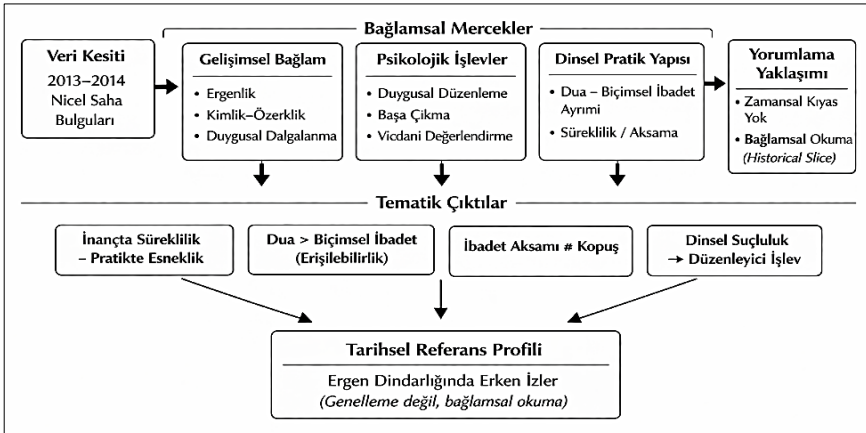
(a)-*Tarihsel Kesit ve Yorumlayıcı Değer*. Bu çalışmada kullanılan veriler 2013–2014 dönemine ait olmakla birlikte, bulguların analitik değeri yalnızca güncellik ölçütüyle sınırlandırılmamıştır. Veri seti, ergen dindarlığının belirli bir tarihsel kesitteki görünümünü yansıtan ve sonraki yıllarda belirginleşen bazı yönelimlerin erken izlerini taşıyan analitik bir tarihsel kesit (historical slice) olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle bulgular, ergenlik dönemindeki dinsel yönelimlerin zamansal bağlam içinde nasıl yapılandığını anlamaya imkân tanıyan nicel bir referans zemini sunmaktadır. Dolayısıyla verinin tarihsel niteliği, açıklayıcı kapasiteyi zayıflatan

bir unsur değil; ergen dindarlığının dönemsel örüntülerini çözümlemeye olanak sağlayan metodolojik bir konumlanma olarak değerlendirilmiştir.

2013–2014 dönemi, bireyselleşen dindarlık eğilimlerinin, kurumsal dine yönelik mesafenin ve seçici dinsel pratiklerin toplumsal düzeyde görünür hâle geldiği bir bağlamı yansıtmaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgular, ergenlerin dua, ibadet, dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu ile tövbe gibi deneyimleri hangi anlamlandırma çerçeveleri içinde yaşadıklarını göstermesi bakımından, güncel literatürle kurulacak karşılaştırmalı okumalar için elverişli bir zemin oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın amacı, bu verileri güncel ergenlik dinamiklerini birebir temsil eden doğrudan bir ölçüt olarak sunmak değildir. Daha çok, ergen dindarlığında ortaya çıkan örüntülerin hangi boyutlarda süreklilik gösterdiğini, hangi yönlerde dönüşüme açık olduğunu ve bu dönüşümün dua-ibadet ilişkisi üzerinden nasıl okunabileceğini tartışmaktır.

Bu doğrultuda aşağıda sunulan Şekil-1, 2013–2014 dönemine ait kesitsel nicel saha bulgularının hangi bağlamsal mercekler aracılığıyla okunduğunu ve bu okumanın hangi tematik çıktılara ulaştığını özetlemektedir. Şekilde veri kesiti, soldan sağa ilerleyen analitik akış içinde gelişimsel bağlam, psikolojik işlevler ve dinsel pratik yapısı mercekleri üzerinden çözümlenmekte; ardından bu çok katmanlı okuma, belirli tematik çıktılar üzerinden sentezlenmektedir. Böylece nicel bulgular, yalnızca betimsel dağılımlar olarak değil, ergen dindarlığının döneme özgü görünümünü açıklayan bağlamsal göstergeler olarak konumlandırılmaktadır. Bu nedenle verinin tarihsel niteliği, metodolojik bir sınırlılığın yanında, dinsel yönelimin süreklilik ve dönüşüm eksenlerini birlikte görünür kılan analitik bir imkân olarak değerlendirilmektedir.

Şekil-1:
Kesitsel nicel bulguların bağlamsal analiz çerçevesi

Yukarıdaki Şekil-1, 2013–2014 döneminde elde edilen kesitsel nicel saha bulgularının, zamansal karşılaştırma üretme iddiası taşımayan bir bağlamsal okuma yaklaşımı içinde nasıl yorumlandığını göstermektedir. Şekilde ilk aşamada veri kesiti, gelişimsel bağlam, psikolojik işlevler ve dinsel pratik yapısı olmak üzere üç temel bağlamsal mercek üzerinden analiz edilmektedir. Gelişimsel bağlam boyutunda ergenlik, kimlik–özerklik ilişkisi ve duygusal dalgalanma; psikolojik işlevler boyutunda duygusal düzenleme, başa çıkma ve vicdani değerlendirme; dinsel pratik yapısı boyutunda ise dua–biçimsel ibadet ayrımı ile süreklilik/aksama eksenini dikkate alınmaktadır. Bu çoklu bağlamsal okuma sonucunda, inançta süreklilik–pratikte esneklik, duanın biçimsel ibadete kıyasla daha erişilebilir bir pratik olarak öne çıkması, ibadet aksamalarının kopuş anlamına gelmemesi ve dinsel suçluluğun düzenleyici bir işlev üstlenmesi şeklinde dört temel tematik çıktı ortaya konulmaktadır. Şeklin alt bölümünde yer alan “tarihsel referans profili” ise bu bulguların genelleyici sonuçlar üretmekten çok, ergen dindarlığında erken izleri görünür kılan ve “genelleme değil, bağlamsal okuma” ilkesine dayanan yorumlayıcı bir çerçeve sunduğunu vurgulamaktadır.

(b)-*Çekirdek Kategori-I: Dua ve İbadetin İşlevsel Olarak Ayrışması*: Bu çekirdek kategori kapsamında, ergenlik dönemindeki dinsel yönelimlerin dua ve ibadet pratikleri etrafında nasıl farklılaştığı analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, dua ve ibadetin ergenler tarafından aynı dinsel referans çerçevesine dayanmasına karşın, farklı anlamlandırma biçimleri ve işlevler aracılığıyla deneyimlendiğini göstermektedir (King & Boyatzis, 2004; Benson, Roehlkepartain & Rude, 2003). Bu ayrışma, dinsel yönelimin zayıflaması ya da çözülmesi olarak değil; dinsel pratiklerin ergenlik dönemine özgü gelişimsel, duygusal ve sosyo-kültürel dinamikler doğrultusunda yeniden yapılandırılması olarak yorumlanmıştır (Smith & Denton, 2005; Regnerus & Uecker, 2006). Bu çerçevede ergen dindarlığı, “var/yok” dikotomisi üzerinden değil; pratiklerin süreklilik derecesi, anlam yükleme biçimleri ve öznel deneyim yoğunluğu bakımından farklılaşan dinamik bir yapı olarak ele alınmıştır (Good & Willoughby, 2008).

(i)-*Psikolojik Bağlam (Duygusal ve Düzenleyici İşlev)*: Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, dua pratiğinin ergenler için öncelikle duygusal düzenleme, içsel yoğunlaşma ve başa çıkma gibi işlevler üstlendiği görülmektedir (Pargament ve ark., 1990; Ano & Vasconcelles, 2005). Dolayısıyla nicel verilerde dua etme davranışının, ibadete kıyasla daha yaygın ve süreklilik düzeyi daha yüksek bir pratik olarak öne çıkması, bu yönelimin ergenlik dönemine özgü duygusal dalgalanmalar ve belirsizlik deneyimiyle güçlü bir uyum sergilediğini düşündürmektedir (Cotton ve ark., 2006; Wong, Rew, & Slaikeu, 2006). Bu bağlamda dua, ergenin kaygı,

stres ve içsel gerilimlerle başa çıkabilmesine olanak sağlayan esnek bir psikolojik destek alanı olarak işlev görmüştür (Wright, Yendork & Kliever, 2018; Wink, Dillon & Farina, 2019; ayrıca krş. Koç, 2002).

Ergenlik döneminde kimlik arayışı ve özerkleşme eğilimi yoğunlaşırken, öz-düzenleme becerilerinin henüz tam anlamıyla istikrar kazanmamış olması, dinsel pratiklerin işlevsel boyutunu daha belirgin hâle getirmektedir (Eccles ve ark., 1993). Bu bağlamda dua, normatif bir yükümlülüğten çok bireyin kendi duygu ve ihtiyaçlarını ifade edebildiği öznel bir ilişki alanı olarak deneyimlenmiştir (Good & Willoughby, 2006; Maltby, Lewis & Day, 1999). İbadet pratiklerinde gözlenen aksamalara karşın duanın sürdürülebilmesi ise duanın “biçimsel bir devamlılık”tan çok, psikolojik regülasyon ve yakınlık üretme kapasitesiyle öne çıktığını göstermektedir (Hardy & King, 2019).

(ii)-*Sosyolojik Bağlam (Erişilebilirlik ve Seçicilik)*: Sosyolojik düzlemde dua ve ibadet arasındaki ayrışma, bireyselleşen dindarlık eğilimleri ve seçici pratik örüntüleriyle yakından ilişkilidir (Smith & Denton, 2005; Regnerus, 2003). Dua pratiği, belirli bir zaman, mekân ya da kurumsal çerçeveye sıkı biçimde bağlı olmaksızın icra edilebilmesi nedeniyle, ergenler açısından düşük eşikli ve erişilebilir bir dinsel pratik alanı sunmaktadır (Smith ve ark., 2002). Bu özellik, duayı gündelik yaşamın değişken ritimleriyle daha uyumlu hâle getirirken, dinsel yönelimin ihtiyaç anında devreye giren esnek biçimler üzerinden düzenlenmesine de zemin hazırlamıştır (Hardy ve ark., 2019).

İbadet pratikleri, süreklilik, disiplin ve biçimsel düzen gerektiren teolojik yapıları nedeniyle, ergenlerin eğitim süreçleri, sınav yükleri, sosyal ilişkileri ve gündelik zaman rejimiyle daha fazla gerilim üretebilmektedir (Eccles ve ark., 1993). Bu bağlamda ibadet pratiklerinde gözlenen düzensizlik, kurumsal dine bütünüyle mesafe alma ya da inançtan kopuş anlamına gelmemekte; daha çok bireysel öncelikler ve yaşam koşulları doğrultusunda gerçekleştirilen seçici bir düzenlemeye işaret etmektedir (Regnerus & Uecker, 2006; Smith, 2003). Dua pratiğinin görece korunması ise ergen dindarlığının, mutlak kopuş ile tam kurumsal bağlılık arasında konumlanan geniş bir ara alanda şekillenebildiğini düşündürmektedir (Good & Willoughby, 2008).

(iii)-*Teolojik Bağlam (Öznel Anlamlandırma)*: Teolojik açıdan dua, ergenler tarafından çoğunlukla Tanrı ile kurulan doğrudan ve öznel bir ilişki alanı olarak anlamlandırılmıştır. Bu çerçevede dua, biçimsel doğruluktan çok niyet, içtenlik ve duygusal yönelim üzerinden tanımlanan bir pratik olarak öne çıkmıştır. Dua pratiğinin sürekliliği, bu ilişkinin normatif bir

yükümlülükten çok, anlam ve yakınlık temelli bir bağlanma biçimi olarak deneyimlendiğini düşündürmektedir (Argyle, 2006).

İbadet ise teolojik düzlemde daha çok sorumluluk, disiplin ve süreklilik kavramlarıyla ilişkilendirilmekte; bu özellikleri nedeniyle ergenlik döneminin dalgalı yapısı içerisinde aksamalara daha açık bir pratik olarak görünmektedir (Leak, Loucks & Bowlin, 1999). Bu durum, ibadetin teolojik değerinin reddedildiğini değil; pratiğin biçimsel talepleriyle baş etmenin güçleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla dua ve ibadet arasındaki ayrışma, teolojik bir hiyerarşi üretmekten daha çok ergenlik döneminde farklı dinsel pratiklerin üstlendiği işlevsel farklılıkları görünür kılan bağlamsal bir ayrışma olarak değerlendirilebilir (Koç, 2005a; Wright, Yendork & Kliever, 2018).

(c)-*Çekirdek Kategori-II: Süreklilik ve Gelişimsel Dalgalanma*: Bu çekirdek kategori altında, ergenlik döneminde dinsel pratiklerin süreklilik göstermemesi, dönemsel olarak aksamaları ve dalgalı bir örüntü sergilemesi analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, dua ve ibadet pratiklerinde gözlenen düzensizliğin, dinsel yönelimin zayıflaması ya da bilinçli bir kopuşu zorunlu olarak ifade etmediğini; aksine ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, sosyo-kültürel koşulları ve anlamlandırma süreçleriyle yakından ilişkili bir yeniden düzenleme biçimine işaret ettiğini ortaya koymaktadır (Regnerus & Uecker, 2006). Bu bölümde temel soru, dinsel pratiklerdeki süreksizliğin bir “kopuş” mu yoksa “geçici ve bağlamsal bir uyum/denge arayışı” mı olduğu sorunu etrafında ele alınmıştır (Smith, 2003; Koenig, McGue & Iacono, 2008).

(i)-*Psikolojik Bağlam (Gelişimsel Dalgalanma)*: Psikolojik açıdan ergenlik, kimlik oluşumunun hızlandığı, duygusal yoğunluğun arttığı ve motivasyonel sürekliliğin sıklıkla kesintiye uğradığı bir gelişim evresi olarak tanımlanmaktadır (Parlaz ve ark., 2012). Bu dönemde bireyin öncelikleri, ilgi alanları ve içsel yönelimleri hızlı biçimde değişebilmekte; söz konusu değişkenlik, dinsel pratiklere de yansımaktadır (Koç, 2003b). Araştırma bulgularında ibadet pratiklerinde gözlenen aksama ve düzensizlik, bu bağlamda bireysel bir yetersizlikten daha çok ergenliğe özgü gelişimsel dalgalanmanın beklenen bir yansıması olarak değerlendirilebilir (King & Boyatzis, 2015; Hardy & King, 2019).

Ergenlik döneminde yaşanan motivasyon kırılmaları yalnızca dinsel alana özgü değildir; akademik hedefler, sosyal ilişkiler ve kişisel ilgi alanlarında da benzer süreksizlik örüntüleri gözlemlenebilmektedir (Şahin & Özçelik, 2016). Bu nedenle ibadetlerin belirli dönemlerde aksamaları, dinsel bağlılığın sona erdiği bir duruma değil; bireyin içsel kaynaklarını yeniden düzenlediği geçici bir denge arayışına işaret etmektedir (Regnerus,

2003). Bu dönemde ortaya çıkan belirsizlik, stresli yaşam olayları ve yoğun duygusal yaşantıların dua yönelimini artırabilmesi ise bu dalgalanmanın aynı zamanda işlevsel bir başa çıkma mantığı taşıdığını düşündürmektedir (Koç, 2002).

(ii)-*Sosyolojik Bağlam (Dönemsellik ve Seçicilik)*: Sosyolojik bağlamda dinsel pratiklerdeki süreksizlik, seçici ve dönemsel dindarlık örüntüleriyle birlikte anlam kazanmaktadır (Smith ve ark., 2002). Ampirik bulgular, ergenlerin kurumsal ibadet pratiklerine karşı mutlak bir reddiye geliştirmediklerini; ancak bu pratiklerle aralarına belirli bir mesafe koyabildiklerini göstermektedir. Söz konusu mesafe, çoğu durumda inançtan kopuştan çok gündelik yaşamın ritmi içerisinde pratiklerin ne zaman ve nasıl sürdürülebildiğiyle ilişkilidir (Hardy ve ark., 2019).

Dinsel pratiklerde “ara sıra” kategorisinin belirgin biçimde baskınlaşması, ergenlerin dinsel yaşamı “mutlak süreklilik” ya da “bütünüyle terk etme” dikotomik ikiliği üzerinden değil; durumsal ve bağlamsal bir çerçeve içerisinde deneyimlediklerine işaret etmektedir (Smith & Denton, 2005). Bu örüntü, özellikle sınav dönemleri ve performans baskısı gibi gündelik zaman rejimini sıkıştıran koşullarda daha görünür hâle gelebilmektedir. Bu nedenle süreksizlik, çoğu durumda kurumsal dine karşı bir konumlanmadan çok dinsel pratiklerin gündelik yaşamla uyumlandırılması biçiminde anlaşılabilir (Wright, Yendork & Kliever, 2018).

Toplumsal ritimler de dinsel pratiklerin yoğunluğunu etkileyebilmektedir. İslam teolojisine göre Ramazan gibi kolektif zaman dilimleri, ibadet pratiklerinin dönemsel olarak yoğunlaştığı; yılın diğer dönemlerinde ise bu yoğunluğun azaldığı örüntüler üretebilmektedir (Koç, 2002; ayrıca krş. Çalıyurt, Sebahat & Vardar, 2005). Ayrıca cinsiyet ve sosyo-ekonomik farklılıklar, pratiklerin sürekliliği ve biçimi üzerinde etkili olabilmekte; ancak bu farklılıklar çoğu kez dinsel yönelimin varlığı ya da yokluğundan daha çok pratiklerin hangi koşullarda sürdürülebildiğiyle ilişkilidir (ayrıca bkz. Koç, 2020).

(iii)-*Teolojik Bağlam (Niyet–Davranış Gerilimi)*: Teolojik düzlemde dinsel pratiklerde gözlenen aksama, çoğu kez niyet ile davranış arasındaki gerilim üzerinden anlamlandırılabilir (Gündüz, 2019). Alan araştırması bulguları, ergenlerin önemli bir bölümünün ibadet etme isteğini ve dinsel sorumluluk bilincini koruduğunu; buna karşın bu isteği süreklilik arz eden bir davranışa dönüştürmekte zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, “istemek ama sürdürememek” biçiminde özetlenebilecek niyet-davranış eksenindeki bir deneyim alanına işaret etmektedir (krş. İmamoğlu & Ferşadoğlu, 2016).

Sözü edilen bu psiko-teolojik gerilim, ibadetin anlamının reddedilmesinden çok pratiğin biçimsel ve süreklilik gerektiren yapısıyla baş etme güçlüğüyle ilişkilidir (McCullough & Willoughby, 2009). Niyetin varlığını koruması, dinsel yönelimin bütünüyle kopmadığını; aksine ahlaki sorumluluk algısının sürdüğünü düşündürmektedir (Leak, Loucks & Bowlin, 1999). Bu nedenle ibadetlerdeki aksama, ergenlik dönemine özgü gelişimsel ve bağlamsal koşullar içerisinde yaşanan geçici bir uyum sorunu olarak değerlendirilmeye daha elverişlidir (Good & Willoughby, 2008).

Bu çerçevede ele alınan nicel bulgular, dinsel pratiklerde gözlenen dalgalanmanın bir kopuşa değil; ergenlik döneminde dinsel yönelimin yeniden düzenlenmesine işaret ettiğini ortaya koymaktadır (Regnerus & Uecker, 2006). Böylece “Bu bir kopuş mu?” sorusu, gelişimsel, toplumsal ve teolojik bağlamlar birlikte dikkate alındığında olumsuz biçimde yanıtlanmakta; dinsel süreksizlik, ergenliğin geçişken yapısı içerisinde anlaşılabilir bir örüntü olarak konumlandırılmaktadır (Hardy ve ark., 2019).

(d)-*Çekirdek Kategori-III: Dinsel Suçluluk–Günahkârlık Duygusu ve Tövbe*: Bu çekirdek kategori altında, ergenlerin dinsel pratikleriyle ilişkili olarak deneyimledikleri suçluluk ve günahkârlık duyguları ile bu duygulara eşlik eden tövbe yönelimleri; psikolojik, sosyolojik ve teolojik bağlamlar birlikte dikkate alınarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, ibadet pratiklerinde yaşanan aksamalara rağmen dinsel sorumluluk algısının bütünüyle ortadan kalkmadığını; aksine suçluluk ve günahkârlık duyguları aracılığıyla benlik düzenlemesi ve benlik kontrolü bağlamında içsel bir değerlendirme sürecinin sürdüğünü ortaya koymaktadır (McCullough & Willoughby, 2009). Bu durum, ergen dindarlığının yüzeysel bir çözülmeden çok ahlaki ve duygusal boyutları içeren düzenleyici bir yapı sergilediğine işaret etmektedir (krş. Kartopu & Başkonuş, 2019).

Nicel veriler, ergenlerin önemli bir bölümünün ibadet pratiklerinde süreksizlik yaşamasına karşın, bu durumu nötr ya da önemsiz bir olgu olarak değerlendirmediklerini göstermektedir. İbadet pratiklerinde yaşanan aksamalara eşlik eden suçluluk ve günahkârlık duyguları, dinsel normların ergenin değer dünyasında tümüyle çözülmediğini; aksine bireyin kendi davranışlarını gelişimsel ve ahlaki referanslar çerçevesinde değerlendirmeyi sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum, dinsel yönelimin salt davranış düzeyinde değil, içselleştirilmiş değerler ve gelişimsel kaynaklar düzeyinde varlığını koruduğuna işaret etmektedir (Wagener ve ark., 2003). Bu bağlamda dinsel suçluluk, patolojik bir yük ya da dinsel yabancılaşmanın göstergesi olarak değil; aksine ergenlerdeki davranışsal ve ahlaki düzenlemeye imkân tanıyan işlevsel bir mekanizma olarak ele

alınmıştır (Muris, 2015).

(i)-*Psikolojik Bağlam (Düzenleyici Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu)*: Psikolojik açıdan suçluluk ve günahkârlık duygusu, bireyin davranışları ile içselleştirdiği değerler arasındaki uyumsuzluğu fark etmesini sağlayan temel bir duygusal sinyal olarak değerlendirilmektedir (Karlsson & Sjöberg, 2009). Araştırma bulgularında ergenlerin ibadet pratiklerinde yaşadıkları aksamalara sıklıkla suçluluk ve günahkârlık duygularının eşlik etmesi, dinsel davranışın tamamen işlevsizleşmediğini; aksine etkin bir vicdani değerlendirme sürecinin sürdüğünü göstermektedir (krş. Miceli & Castelfranchi, 2018).

Ergenlik döneminde benlik algısının ve içsel değerlendirme süreçlerinin yeniden yapılandığı dikkate alındığında, suçluluk ve günahkârlık gibi içselleştirilmiş duyguların bireyin kendini değerlendirmesine ve davranışlarını yeniden gözden geçirmesine imkân tanıyan düzenleyici bir işlev üstlenebildiği görülmektedir (Graber, 2004). Bu duygu, yalnızca geçmişteki bir davranışa yönelik rahatsızlık hissiyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda gelecekteki yönelimleri etkileyen içsel bir rehber olarak da işlev görmektedir. Bu yönüyle dinsel suçluluk, bireyi baskılayan ya da işlevsizleştiren bir deneyim olmaktan ziyade, ahlaki farkındalığı canlı tutan ve öz-düzenlemeyi destekleyen bir mekanizma olarak değerlendirilebilir (Hardy & King, 2019).

(ii)-*Sosyolojik Bağlam (Norm ve İçselleştirme)*: Sosyolojik düzlemde dinsel suçluluk ve günahkârlık duyguları, ergenin içinde bulunduğu normatif çevreyle yakından ilişkilidir (Smith & Denton, 2005). Bu bağlamda aile, kültürel değerler ve toplumsal beklentiler, ergenlerin dinsel pratiklere attettikleri anlamın oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Görgül bulgular, ibadet pratiklerinde yaşanan aksamalara eşlik eden suçluluk ve günahkârlık duygularının, söz konusu normatif çerçevenin büyük ölçüde içselleştirildiğine işaret ettiğini göstermektedir (King & Boyatzis, 2015).

Sözü edilen eko-sistemde aile, ergen için yalnızca dinsel davranışların öğrenildiği bir alan değil; aynı zamanda dinsel sorumluluğun ahlaki bir değer olarak aktarıldığı temel bir sosyalleşme bağlamı olarak öne çıkmaktadır (Brelsford & Mahoney, 2008). Kültürel beklentiler ve toplumsal görünürlük, ibadetin aksamaları durumunda ergen bireyin kendini değerlendirme sürecini daha görünür hâle getirmektedir (Smith ve ark., 2002). Bununla birlikte söz konusu normatif yapı, ergenler üzerinde yalnızca baskılayıcı bir etki üretmemekte; aksine dinsel normların bütünüyle reddedilmediğini, bireysel yaşam koşulları ve gelişimsel süreçler doğrultusunda yeniden müzakere edildiğini göstermektedir (Good & Willoughby, 2008).

(iii)-*Teolojik Bağlam (Tövbe ve Yeniden Yönelim)*: Teolojik düzlemde suçluluk ve günahkârlık duyguları, tövbe pratiği üzerinden anlam kazanmaktadır (Zinnbauer, Pargament, & Scott, 1999). Saha araştırmaları, ergenlerin ibadet pratiklerinde yaşadıkları aksamalara rağmen dini bütünüyle terk etme yönünde bir eğilim göstermediklerini; aksine tövbe aracılığıyla yeniden yönelme eğilimi sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, suçluluk ve günahkârlık duygusunun patolojik bir kopuşa değil, ahlaki onarıma zemin hazırladığını göstermektedir (Wink, Dillon & Farina, 2019; Tural, 2023).

Tövbe, bu bağlamda yalnızca geçmiş bir davranışın telafisi olarak değil; ergen bireyin dinsel sorumlulukla kurduğu ilişkiyi yeniden düzenlemesine imkân tanıyan bağlayıcı bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (McCullough, Tsang & Brion, 2003; Güller, 2025). Suçluluk ve günahkârlık duyguları, tövbeyle birlikte ergen bireyin dinsel referans sisteminden bütünüyle kopmasını engelleyen; aksine bu sistemi öznel düzeyde yeniden yapılandırmasını mümkün kılan bir işlev üstlenmektedir. Bu yönüyle tövbe, ergenlik döneminin dalgalı yapısı içerisinde dinle kurulan psiko-teolojik bağın sürdürülebilmesini sağlayan temel bir yeniden yönelim alanı olarak ortaya çıkmaktadır (Schnitker, Medenwaldt, & Williams, 2021).

Ergenlik döneminde suçluluk ve günahkârlık duygusu, psikolojik açıdan patolojik bir yaşantıdan daha çok bireyin ahlaki sorumluluğunu ve vicdani duyarlılığını korumaya katkı sağlayan düzenleyici bir içsel mekanizma olarak ele alınmakta; teolojik düzlemde ise tövbe ve yeniden yönelimle ilişkilendirilen işlevsel bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Pulver, 1999). Tövbe pratiği, ergen dindarlığı bağlamında çözülmeye işaret eden bir kopuş göstergesi olmaktan ziyade, bireyin ahlaki sorumlulukla ilişkisini yeniden kurmasına ve dinsel yönelimini onarmasına imkân tanıyan düzenleyici bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Frois, 2023).

(e)-*Ergen Dindarlığının Davranış ve Deneyim Döngüsü*: Bu bölümde, önceki çekirdek kategorilerde elde edilen bulgular bütüncül bir çerçeve içinde bir araya getirilerek, ergen dindarlığının işleyişine ilişkin döngüsel bir model önerilmektedir. Ampirik bulgular, ergenlerin dinsel yönelimlerinin doğrusal bir süreklilik ya da ani bir kopuş biçiminde işlemediğini; aksine dua, ibadet, aksama, suçluluk, tövbe ve yeniden yönelim aşamalarını içeren dinamik bir süreç olarak şekillendiğini göstermektedir (King & Furrow, 2004). Bu çerçevede ergen dindarlığı, durağan bir bağlılık bi-

çimi ya da bütüncül bir çözülme durumu olarak değil; gelişimsel dalgalanmalar eşliğinde yeniden düzenlenen bir deneyim alanı olarak ele alınmaktadır.

Önerilen modelde dua, ergenlerin dinsel yaşantısında en erişilebilir ve süreklilik potansiyeli en yüksek başlangıç ve yeniden temas noktası olarak konumlandırılmaktadır. Öznel ve esnek yapısı sayesinde dua, ergenlerin dinsel referanslarla kurdukları bağı sürdürmelerine imkân tanımakta; duygusal düzenleme ve anlamlandırma işlevleriyle süreci başlatan, aynı zamanda yeniden yönelimi mümkün kılan temel pratik olarak öne çıkmaktadır (Cotton ve ark., 2006; Pargament ve ark., 1990). Bu yönüyle dua pratiğinin, ergenlik dönemine özgü belirsizlikler, duygusal yoğunluklar ve stres durumlarıyla başa çıkmada işlevsel bir zemin sunduğu görülmektedir (Ano & Vasconcelles, 2005).

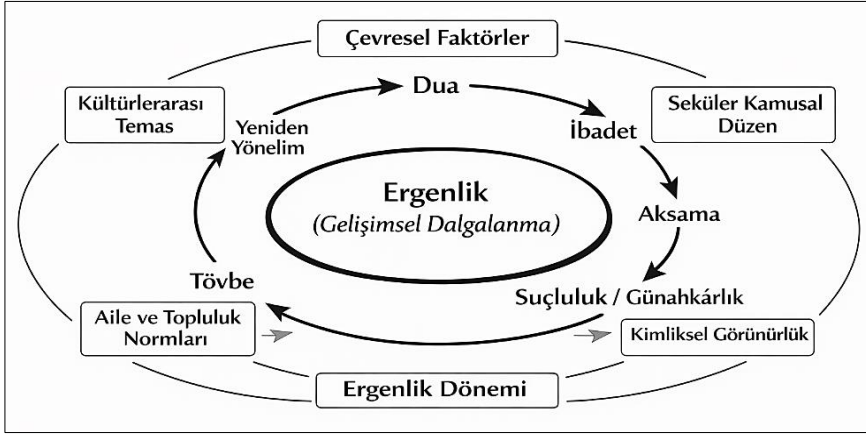
İbadet ise bu döngüsel sürecin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte süreklilik, disiplin ve biçimsel düzen gerektiren yapısı nedeniyle, ergenlik dönemine özgü gelişimsel ve bağlamsal koşullar altında aksamaya daha açık bir pratik olarak konumlanmaktadır (Roehlkepartain ve ark., 2006). Nicel bulgular, ibadet pratiğinde yaşanan bu aksamanın dinsel yönelimin sona erdiğini ya da bilinçli bir kopuşu ifade etmediğini göstermektedir. Aksine bu durumun, ergenlik döneminde motivasyonel dalgalanmalar ve gündelik yaşam ritimleriyle uyumlu geçici bir zorlanma alanı olarak değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır (Regnerus & Uecker, 2006).

Modeldeki aksama, bir kopuş noktası olarak değil; suçluluk ve günahkârlık duygularını harekete geçiren düzenleyici bir geçiş alanı olarak ele alınmaktadır. Bu aşamada ortaya çıkan suçluluk ve günahkârlık duygusunun, bireyin dinsel sorumlulukla kurduğu ilişkinin sürdüğünü ve içsel değerlendirme sürecinin devreye girdiğini gösterdiği düşünülmektedir (Smith, 2003). Suçluluk ve günahkârlık duygusu, ergenlik döneminde süreci sonlandıran bir faktör olmaktan çok, bireyin ahlaki sorumluluk bilincini korumasına, kendi davranışlarını yeniden değerlendirmesine ve yönelimlerini düzenlemesine imkân tanıyan işlevsel bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır (Belgum, 2025).

Bu içsel değerlendirme süreci, çoğu durumda tövbe yönelimiyle birlikte ahlaki onarım ve yeniden bağlanma imkânı sunmaktadır. Tövbe, bireyin dini bütünüyle terk etmeden sürece yeniden dâhil olmasını mümkün kılan ve suçlulukla tetiklenen içsel değerlendirmeyi yeniden yönelime dönüştüren düzenleyici bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Şenel, 1998). Tövbe sonrasında ergenlerin sıklıkla dua pratiği üzerinden

sürece yeniden dâhil oldukları görülmekte; böylece döngü yeniden işlemeye başlamaktadır (Koç, 2004a). Bu bağlamda ergen dindarlığının, kopuşla sonuçlanan doğrusal bir çizgi yerine, yeniden yönelimlere açık döngüsel bir yapı sergilediği anlaşılmaktadır. Aşağıda sunulan Şekil-2’de önerilen davranış ve deneyim döngüsü, ergenlik dönemindeki dinsel yaşantının durağan değil; gelişimsel, duygusal ve bağlamsal etkenlerle sürekli olarak yeniden şekillenen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede ergen dindarlığı, eksilme ya da çözülme kavramlarıyla değil; dalgalanma, düzenlenme ve yeniden yönelim kavramları üzerinden daha açıklayıcı biçimde anlaşılmaktadır.

Şekil-2:
Ergen dindarlığında davranış ve deneyim döngüsü

Yukarıda sunulan Şekil-2, ergenlik dönemindeki dinsel yaşantının doğrusal bir süreklilik ya da ani ve kopuşçu bir kırılma biçiminde işlemediğini; dua, ibadet, aksama, suçluluk/günahkârlık, tövbe ve yeniden yönelim aşamalarını içeren döngüsel ve dinamik bir süreç olarak yapılandığını göstermektedir. Modelde “aksama”, dinsel yönelimin sona erdiğine işaret eden bir kopuş noktası olarak değil; suçluluk ve tövbe deneyimleri aracılığıyla ahlaki onarım ve yeniden bağlanmaya imkân tanıyan düzenleyici bir geçiş alanı olarak konumlandırılmaktadır.

Şeklin merkezinde yer alan ergenlik (gelişimsel dalgalanma) vurgusu, söz konusu sürecin bireysel yetersizliklerden çok, ergenlik dönemine özgü kimlik arayışı, özerklik ihtiyacı ve duygusal dalgalanma dinamikleri içinde şekillendiğini göstermektedir. Böylece modelin merkezine, dinsel yaşantının mutlak istikrar ya da mutlak çözülme üzerinden değil; gelişimsel hareketlilik ve dönemsel dalgalanma üzerinden okunması gerektiği yerleştirilmektedir.

Şekilde ayrıca döngüyü çevreleyen kültürlerarası temas, seküler kamusal düzen, aile ve topluluk normları ile kimliksel görünürlük gibi çevresel katmanlar, ergen dindarlığının yalnızca bireysel bir iç süreç olarak değil; toplumsal, kültürel ve bağlamsal koşullarla sürekli etkileşim hâlinde yapılandığını görünür kılmaktadır. Bu çerçevede ergenlik dönemindeki dinsel yaşantının, kopuş ve çözülme ekseninde değil; dalgalanma, düzenlenme ve yeniden yönelim ekseninde anlaşılması gereken çok katmanlı bir süreklilik modeli sunduğu değerlendirilmektedir.

(f)-*Ergenlik Dindarlığının Davranışsal Anatomisi*: Bu çalışmada elde edilen bulgular ile mevcut meta-analitik literatür birlikte değerlendirilerek, ergen dindarlığının davranışsal boyutu analitik olarak bileşenlerine ayrılmıştır. Bu yaklaşım, ergenlerin dinsel davranışlarının doğrusal bir süreklilik ya da tekil pratikler üzerinden değil; farklı işlevler üstlenen ve birbirini tamamlayan yapısal bileşenler aracılığıyla anlaşılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda ergen dindarlığının davranışsal boyutu, bir süreç modeli olarak değil; gelişimsel ve bağlamsal koşullar içerisinde şekillenen yapısal bir harita olarak ele alınmıştır.

(i)-*Dua*: Ergen dindarlığının davranışsal boyutu içerisinde en düşük eşikli ve en erişilebilir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Alanyazında dua, ergenlik döneminde bireyin Tanrı ile kurduğu kişisel ilişkinin en yaygın ve sürekliliği en yüksek biçimi olarak tanımlanmakta; özellikle duygusal düzenleme, stresle başa çıkma ve içsel yönelim süreçleriyle güçlü biçimde ilişkilendirilmektedir (Sigel, 2016; Pargament ve ark., 1990; Ano & Vasconcelles, 2005). Bu çalışmada elde edilen nicel bulgular da, dua pratiğinin esnek ve öznel yapısı sayesinde ergenlerin dinsel referanslarla temasını sürdürmelerine imkân tanıyan temel bir davranışsal alan sunduğunu göstermektedir. Bu yönüyle dua, ergen dindarlığının davranışsal boyutunda merkezi ve taşıyıcı bir bileşen olarak konumlanmaktadır.

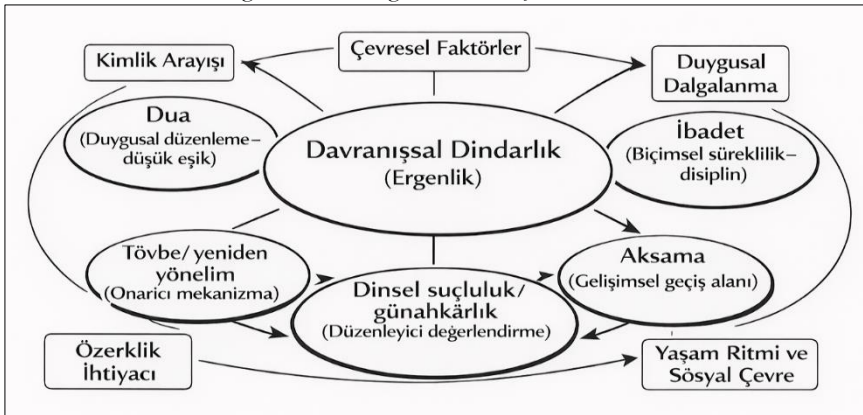
(ii)-*İbadet*: Ergen dindarlığının davranışsal boyutu içerisinde biçimsel süreklilik ve disiplin gerektiren bir bileşen olarak tanımlanmaktadır. Alanyazında ibadet pratiklerinin, ergenlik dönemine özgü gelişimsel dalgalanmalar, artan özerklik arayışı ve kurumsal yapılarla kurulan mesafe nedeniyle süreklilik bakımından daha kırılgan bir görünüm sergileyebildiği belirtilmektedir (Mathis, 2022). Bu çalışmadan elde edilen ampirik bulgular da, ibadet pratiğinde gözlenen düzensizliğin ibadetin değersizleşmesinden daha çok süreklilik talebi, normatif beklentiler ve gündelik yaşam ritimleriyle baş etme güçlüğüyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda ibadet, yüksek sembolik değere sahip olmakla birlikte, ergenlik döneminde süreklilik açısından en fazla zorlanılan davranışsal bileşenlerden biri olarak görünmektedir.

(iii)-*Aksama*: Ergen dindarlığının davranışsal boyutunda kopuşu değil, gelişimsel bir geçiş alanını temsil etmektedir. İbadet pratiğinde ortaya çıkan süreksizlikler, meta-analitik literatürde de vurgulandığı üzere, ergenlik döneminin normatif gelişimsel özellikleriyle uyumlu bir örüntü sergilemektedir (Regnerus & Uecker, 2006). Bu çalışmada elde edilen görgül bulgular da, aksamanın dinsel yönelimin sona erdiği bir nokta olarak değil; bireyin dinsel pratiklerini yeniden değerlendirdiği ve yönelimini geçici olarak askıya aldığı düzenleyici bir ara bileşen olarak konumlandırılmasına imkân tanımaktadır.

(iv)-*Dinsel Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu*: Ergen dindarlığının davranışsal boyutunda düzenleyici bir değerlendirme bileşeni olarak ele alınmaktadır. Bu duygular, patolojik bir yüklenmeden çok, bireyin davranışlarını içselleştirdiği dinsel ve ahlaki ölçütler çerçevesinde yeniden değerlendirmesine imkân tanıyan işlevsel mekanizmalardır (Herdt, 2016; Künkler, Faix, & Jäckel, 2020). Meta-analitik bulgularla uyumlu biçimde, ergenlik dönemindeki bu duyguların varlığı, dinsel sorumluluk algısının sürdüğüne ve ergenin dinsel referans sisteminden bütünüyle kopmadığına işaret etmektedir.

(v)-*Tövbe ve Yeniden Yönelim*: Ergen dindarlığının davranışsal boyutunda bağlanmayı onaran ve süreci yeniden mümkün kılan düzenleyici bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Araştırma bulguları, ibadet aksamasına eşlik eden suçluluk duygularının çoğu durumda tövbe yönelimiyle birleşerek, dini terk etme eğiliminden çok yeniden bağlanma yönelimini güçlendirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle tövbe, ergenlik dönemindeki dinsel dalgalanmalar içinde sürekliliği destekleyen onarıcı ve düzenleyici bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Fachitiandi & Permadi, 2020).

Şekil-3:
Ergenlik dindarlığının davranışsal anatomisi

Yukarıdaki Şekil-3'te, bu çalışmadan elde edilen bulgular ile mevcut meta-analitik literatür birlikte değerlendirilerek, ergenlik döneminde davranışsal dindarlığı oluşturan temel bileşenler ve bu bileşenlerin üstlendikleri işlevsel roller bütüncül bir çerçeveye içinde görünür kılınmaktadır. Modelde ergenlerin dinsel davranışları, doğrusal bir artış–azalış çizgisi içinde değil; dua, ibadet, aksama, dinsel suçluluk/günahkârlık ve tövbe/yeniden yönelim gibi birbirini tamamlayan analitik bileşenlerden oluşan çok katmanlı bir yapı olarak ele alınmaktadır.

Modelin merkezinde konumlandırılan “davranışsal dindarlık (ergenlik)” vurgusu, söz konusu bileşenlerin ergenliğe özgü gelişimsel dalgalanma, artan özerklik arayışı ve duygusal yoğunlaşma bağlamında birlikte işleyen bir sistem oluşturduğunu göstermektedir. Bu çerçevede dua, düşük eşikli ve yüksek erişilebilirliği sayesinde davranışsal dindarlığın taşıyıcı bileşeni olarak öne çıkarken; ibadet, biçimsel süreklilik ve disiplin gerektiren yapısı nedeniyle süreklilik bakımından daha kırılğan bir konumda yer almaktadır.

Modelde “aksama”, dinsel yönelimin sona erdiğine işaret eden bir kopuş noktası olarak değil; gelişimsel bir geçiş alanı olarak konumlandırılmaktadır. Bu geçiş alanında ortaya çıkan dinsel suçluluk ve günahkârlık duyguları, patolojik bir yüklenmeden çok, bireyin davranışlarını içselleştirdiği normatif referans sistemi çerçevesinde yeniden değerlendirmesine imkân tanıyan düzenleyici mekanizmalar olarak işlev görmektedir. Bu düzenleyici değerlendirme süreci çoğu durumda tövbe ve yeniden yönelimle sonuçlanmakta; böylece davranışsal dindarlık, kopuşla sonlanan doğrusal bir süreç yerine, dalgalanmaya açık fakat onarıcı dinamiklerle sürdürülen bir yapı sergilemektedir.

Bu bütüncül yapı, ergenlik dindarlığının çözülme ya da basit süreklilik kategorileriyle açıklanamayacağını; aksine gelişimsel bağlam içinde işleyen, esnek, seçici ve işlevsel olarak düzenlenen bir davranışsal anatomiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

(g)-*Temel Bulguların Bağlamsal Sentezi*: Bu bağlamsal analiz, ergenlik dönemindeki dinsel yönelimlerin yalnızca nicel dağılımlar üzerinden değil; söz konusu dağılımların hangi psikolojik, sosyolojik ve teolojik bağlamlar içerisinde anlam kazandığı dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Elde edilen ampirik bulgular, ergen dindarlığının tek boyutlu, doğrusal ya da sabit bir yapı sergilemediğini; aksine gelişimsel dalgalanmalara açık, işlevsel ve yeniden yapılandırılabilir bir süreç olarak ele alınmasının daha açıklayıcı olduğunu göstermiştir.

Analiz sonuçları, öncelikle dua ve ibadet pratiklerinin işlevsel olarak

ayrıştığını ortaya koymaktadır. Dua, öznel ve esnek yapısıyla ergenler açısından duygusal düzenleme, başa çıkma ve anlamlandırma işlevleri üstlenirken; ibadet, süreklilik ve disiplin gerektiren biçimsel yapısı nedeniyle daha kırılgan bir pratik olarak deneyimlenmektedir (Sigel, 2016). Bu durum, dua ile ibadetin nicel düzeyde değil; üstlendikleri işlevler bakımından ayrıştığını göstermektedir.

İkinci olarak, dinsel pratiklerde gözlenen süreksizlik ve aksamanın bir kopuş göstergesi olmadığı görülmektedir. Ergenlik dönemine özgü gelişimsel özellikler dikkate alındığında, bu durum dinsel yönelimin zayıflaması olarak değil; dönemsel dalgalanmalar ve yeniden yönelimlerle karakterize edilen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır (Koenig, McGue, & Iacono, 2008). Bu nedenle ergen dindarlığı, *kopuş* kavramı yerine *dalgalanma* kavramı üzerinden daha tutarlı biçimde açıklanabilmektedir.

Üçüncü olarak, ibadet aksamasına eşlik eden dinsel suçluluk ve günahkârlık duygularının patolojik bir yüklenmeye işaret etmediği görülmektedir. Aksine bu duygular, bireyin dinsel ve ahlaki sorumlulukla kurduğu ilişkinin sürdüğünü gösteren düzenleyici mekanizmalar olarak işlev görmektedir (Khan & Sheharyar, 2025). Suçluluk ve tövbe, bu bağlamda dini terk etme değil; ahlaki onarım ve yeniden bağlanma süreçlerinin temel bileşenleri olarak değerlendirilmektedir.

S o n u ç

Bu makale, ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışları çok boyutlu bir analitik çerçeve içerisinde ele alarak, ergen dindarlığının tekil, durağan ve homojen bir yapıdan ziyade; gelişimsel dinamikler, duygusal ihtiyaçlar ve sosyo-kültürel bağlamlarla etkileşim hâlinde biçimlenen katmanlı ve işlevsel bir deneyim alanı sunduğunu ortaya koymaktadır. 2013–2014 yıllarında gerçekleştirilen nicel saha araştırmasından elde edilen bulgular, ergenlerin önemli bir bölümünün kendilerini inanç düzeyinde dine yakın bir konumda tanımlamayı sürdürdüklerini; buna karşın bu inancın kurumsal ve biçimsel ibadet pratiklerinde aynı düzeyde bir süreklilikle karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu durum, ergenlik döneminde dindarlığın “var/yok” gibi dikotomik kategoriler üzerinden açıklanamayacağını; biçim, yoğunluk, süreklilik ve işlevsellik boyutlarında farklılaşan dinamik bir yapı olarak deneyimlendiğini düşündürmektedir.

Araştırmanın en belirgin sonuçlarından biri, dua ile ibadet pratikleri arasında ortaya çıkan sistematik ve tutarlı ayrışmadır. Dua, ergenler açısından erişilebilirliği yüksek, öznel anlatıya açık ve duygusal düzenleme işlevi baskın bir dinsel pratik olarak öne çıkarken; namaz, oruç, Kur’an

okuma ve tövbe gibi ibadet pratiklerinde daha seçici, dönemsel ve dalgalı örüntüler gözlemlenmiştir. Bu ayrışma, dinsel yönelimin zayıflaması ya da dinle ilişkinin kopması şeklinde değil; dinsel deneyimin bireyselleşmesi ve öznel anlam üretimi etrafında yeniden yapılandırılması olarak değerlendirilmelidir. Bulgular, ergenlerin dinsel pratikleri kurumsal beklentilerden daha çok kendi gelişimsel gereksinimleri, duygusal yoğunlukları ve gündelik yaşam koşulları doğrultusunda anlamlandırdıklarını ortaya koymaktadır.

İbadet türleri arasında gözlemlenen farklılaşma, ergen dindarlığının ritüel düzeyde tek tip bir yapı sergilemediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Her bir ibadet pratiği; süreklilik gereksinimi, bedensel ve bilişsel disiplin düzeyi, sembolik yoğunluk ve sunduğu duygusal karşılıklar bakımından ergenler tarafından farklı biçimlerde deneyimlenmektedir. Özellikle oruç gibi belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmış ve güçlü kültürel destekle çevrelenmiş pratiklerin görece daha istikrarlı bir görünüm sergilediği; buna karşılık günlük süreklilik ve dikkat disiplini gerektiren namaz gibi pratiklerde “ara sıra” ve “düzensiz” kategorilerinin baskınlaştığı görülmektedir. Kur’an okuma ve tövbe pratikleri ise bireysel yeterlilikler, dinsel eğitim altyapısı ve duygusal ihtiyaçlarla daha yakından ilişkili, daha esnek ve değişken örüntüler sunmaktadır.

Araştırmanın dikkat çekici bir diğer sonucu ise ibadetlerin düzenli biçimde yerine getirilememesi durumunda hissedilen dinsel suçluluk ve günahkârlık duygularının görece yaygınlığıdır. Bununla birlikte bu duygular, patolojik ya da yıpratıcı bir yapıya işaret etmemektedir. Aksine, dua ve tövbe pratikleriyle birlikte ele alındığında, suçluluk duygusunun çoğu durumda ergen bireyin değerler sistemi ile davranışları arasındaki uyumsuzluğu fark etmesine imkân tanıyan düzenleyici bir işlev üstlendiği görülmektedir. Bu bulgu, dinin ergenlik döneminde yalnızca normatif bir yükümlülük alanı olarak değil; aynı zamanda duygusal düzenleme, vicdanî denge ve başa çıkma süreçlerinde işlevsel bir kaynak olarak deneyimlendiğini göstermektedir.

Cinsiyet farklılıklarına ilişkin bulgular, ergen dindarlığının yaşanma biçimlerinin toplumsal cinsiyet temelli sosyalleşme süreçleriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kız ergenlerde içsel yoğunlaşma, dinsel suçluluk ve tövbe gibi boyutların daha belirgin biçimde raporlanması; buna karşılık erkek ergenlerde ibadet pratiklerinin daha düzensiz, dönemsel ve seçici örüntüler sergilemesi, biyolojik ya da özcü açıklamalardan ziyade kültürel beklentiler, duyguların ifade edilme biçimleri ve sorumluluk kodlarının cinsiyetlenmiş aktarımıyla ilişkilidir. Bu durum,

ergen dindarlığının kızlar ve erkekler arasında farklı psiko-sosyo-teolojik kanallar üzerinden deneyimlenebildiğini göstermektedir.

Bu ampirik çalışma, güncel bir saha verisiyle doğrudan nicel karşılaştırma yapma iddiası taşımamakla birlikte, 2013–2014 yıllarına ait bulguları güncel literatürde öne çıkan bireyselleşen dindarlık, öznel dinsel deneyim, pratikte esneklik ve kurumsal ritüellerde süreklilik tartışmalarıyla ilişkilendirerek ergen dindarlığındaki dönüşümü anlamaya yönelik tarihsel bir referans profili sunmaktadır. Verinin zamansallığı, bu bağlamda bir sınırlılık olarak değil; ergenlik döneminde dinsel tutum ve davranışların hangi doğrultularda dönüşüme açık olduğunu izlemeye imkân tanıyan analitik bir avantaj olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede makale, nicel bulguların yüzeysel betimlemelerle sınırlı kalmaması gerektiğini; söz konusu bulguların bağlamsal ve yorumlayıcı bir okuma ve analizle ele alındığında ergen dindarlığının yapısal özelliklerini, dönüşüm dinamiklerini ve işlevsel yönlerini daha görünür kıldığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, ergenlik döneminde dua ve ibadet pratiklerinin yalnızca dinsel bağlılığın nicel göstergeleri olarak değil; ergenlerin kimlik arayışı, özerkleşme eğilimleri, duygusal düzenleme ihtiyaçları ve bireyselleşme süreçleriyle kurdukları psiko-pedago-sosyo-antropo-teolojik ilişkinin anlamlı yansımaları olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, ergen dindarlığını ölçmeye yönelik tartışmalarda yalnızca sıklık ve düzenlilik göstergelerine dayanan yaklaşımların sınırlılıklarını da açık biçimde görünür kılmaktadır.

Ampirik bulgular doğrultusunda, ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik yapılacak alan araştırma ve uygulama yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecek çalışmalar için şu önerilerde bulunulabilir:

(i)-Boylamsal araştırmaların artırılması: Ergenlik döneminde dua ve ibadet pratiklerinin zaman içerisindeki seyrini daha sağlıklı ve bütüncül biçimde izleyebilmek amacıyla, aynı örnekleme farklı yaş evrelerinde takip eden boylamsal araştırmaların artırılması önerilmektedir. Bu tür çalışmalar, gelişimsel süreçlere bağlı geçici dalgalanmalar ile kalıcı yönelim değişimlerini birbirinden ayırt etme imkânı sunacaktır.

(ii)-Güncel kuşaklarla karşılaştırmalı saha çalışmaları: 2013–2014 dönemine ait bu bulguların, 2020 sonrası ergen örneklemleriyle aynı ölçme araçları kullanılarak karşılaştırılması, dönem etkisi ile kuşak etkisi ayrımının ampirik olarak sınanmasına olanak sağlayacaktır.

(iii)-Nicel–nitel karma yöntemlerin kullanılması: Dua ve ibadet pratiklerine yüklenen öznel anlamların daha derinlikli biçimde anlaşılabil-

mesi için nicel bulguların derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve anlatı analizleri gibi nitel yöntemlerle desteklenmesi önerilmektedir.

(iv)-Dua ve ibadetin ayrı kavramsal kategoriler olarak ele alınması: Gelecek araştırmalarda dua ve ibadetin tek bir “dinsel pratik” başlığı altında ele alınmasından çok işlevsel, duygusal ve ritüel özellikleri bakımından ayrı analitik kategoriler olarak değerlendirilmesi, ergen dindarlığının daha isabetli biçimde çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.

(v)-Dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusu ile ruh sağlığı ilişkisinin derinleştirilmesi: Ergenlerde gözlemlenen dinsel suçluluk ve günahkârlık duygusunun düzenleyici mi yoksa yıpratıcı mı bir işlev üstlendiğini ayırt edebilmek amacıyla, bu duygunun psikolojik iyi oluş, benlik saygısı ve başa çıkma stratejileriyle ilişkisini inceleyen çalışmaların artırılması gerekmektedir.

(vi)-Toplumsal cinsiyet temelli analizlerin genişletilmesi: Cinsiyet farklılıklarının yalnızca frekans ve oranlar düzeyinde ele alınmasıyla yetinilmeyip; bu farklılıkların sosyalleşme biçimleri, duygu ifade kalıpları ve aile içi dinsel aktarım süreçleri bağlamında daha kapsamlı analizlerle incelenmesi önerilmektedir.

(vii)-Dijitalleşme ve dikkat ekonomisi boyutunun dâhil edilmesi: Güncel çalışmalarda dijital medya kullanımı, dikkat parçalanması ve çevrim içi kimlik alanlarının, ergenlerin dua ve ibadet pratikleri üzerindeki etkilerinin doğrudan ölçülmesi önemli bir araştırma alanı olarak ele alınmalıdır.

(viii)-Eğitim ve din eğitimi programlarının gözden geçirilmesi: Araştırma bulguları ışığında, ergenlere yönelik din eğitimi yaklaşımlarının yalnızca normatif bilgi aktarımına odaklanmak yerine; duygusal, öznel ve gelişimsel ihtiyaçları dikkate alan bütüncül bir pedagojik çerçeveye kavuşturulması önerilmektedir.

(ix)-Kültürel ve bölgesel karşılaştırmaların yapılması: Farklı sosyo-kültürel çevrelerde yaşayan ergenlerin dua ve ibadet pratiklerini karşılaştıran çalışmalar, bulguların kültürel özgüllüğünü ve evrensel boyutlarını ayırt etme açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

(x)-Ergen dindarlığını “azalma-artma” ikilemi dışında ele alan kuramsal modellerin geliştirilmesi: Gelecek araştırmalarda ergen dindarlığının yalnızca nicel düzeyde artan ya da azalan bir olgu olarak değil; bi-

çimi değişen, işlevleri dönüşen ve giderek bireyselleşen bir dinsel deneyim alanı olarak ele alındığı kuramsal modellerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Beyanlar & Bildirimler | Statements & Declarations –

Etik Onay | Ethical Approval

Bu çalışmada kullanılan saha verileri 2013 ve 2014 yıllarında toplanmıştır. Türkiye’de insan katılımcılarla yürütülen sosyal bilimler araştırmaları için etik kurul onayı zorunluluğu, ulusal akademik yayın standartları çerçevesinde 2020 yılında uygulamaya girmiştir. Bu nedenle, söz konusu çalışma için geriye dönük etik kurul izin belgesi alınmamıştır.

The field data used in this study were collected between 2013 and 2014. In Türkiye, the requirement for ethics committee approval for social science research involving human participants has been implemented within the framework of national academic publishing standards since 2020. Therefore, no retrospective ethics committee approval was obtained for this study.

Araştırma Etiği Beyanı | Research Ethics Statement

Bu çalışma, uluslararası akademik etik ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. This study was conducted in accordance with international academic ethical principles.

Bilgilendirilmiş Onam | Informed Consent

Bu çalışma için bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Informed consent was obtained for this study.

Katılım Onayı | Consent to Participate

Bu çalışma için katılımcılardan gönüllü katılım onayı alınmıştır. Voluntary consent to participate was obtained from all participants in this study.

Yayın Onayı | Consent for Publication

Yazar(lar), bu makalenin yayınlanmasına tam onay vermektedir. The author(s) give their full consent for the publication of this article in its current form.

Çıkar Çatışması | Conflict of Interest

Yazar(lar), bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayınıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. The author(s) declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Rekabetçi Çıkarlar | Competing Interests

Yazar(lar), bu araştırmaya ilişkin herhangi bir rekabetçi menfaatlerinin bulunmadığını belirtir. The author(s) declare that they have no competing interests.

Şeffaflık Beyanı | Transparency Statement

Yazar(lar), çalışmanın tüm aşamalarında şeffaflık ilkesine bağlı kalmışlardır.

The author(s) confirm that transparency principles were followed at all stages of this research.

Finansman | Funding

Bu çalışma herhangi bir finansal destek almamıştır.

This research received no financial support.

Veri Paylaşımı & Erişilebilirlik | Data Availability & Accessibility

Bu çalışmada elde edilen veriler, katılımcı gizliliğini koruma amacıyla kamuya açık olarak paylaşılmamıştır.

The data obtained in this study have not been made publicly available in order to protect participant confidentiality.

Yazar Katkıları | Author Contributions

Kavramsallaştırma: MK; Literatür Taraması: MK; Veri Toplama: MK; Veri Analizi: MK; Yazım – Taslak: MK; Yazım – Gözden Geçirme ve Düzenleme: MK.

Conceptualization: MK; Literature Review: MK; Data Collection: MK; Data Analysis: MK; Writing – Draft: MK; Writing – Review – Editing: MK.

Özgünlük Beyanı | Statement of Originality

Bu makale, özgündür.

This article is orijinal.

Çalışma Sınırlılıkları | Study Limitations

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır ve gelecekteki çalışmalar için öneriler içermektedir.

This study has some limitations and provides recommendations for future research.

Açık Bilim Beyanı | Open Science Statement

Bu çalışma, açık bilim ilkelerine uygun olarak yürütülmüş ve verilerin paylaşımı araştırma etik kuralları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

This study was conducted in compliance with open science principles, and data sharing has been evaluated within the framework of research ethics guidelines.

Erişim Politikası | Access Policy

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında yayınlanmıştır.

This article is published under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Telif Hakkı & Lisans | Copyright & License

Yazar(lar), makalenin telif hakkını elinde tutar ve CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayınlanmasını kabul eder.

Author(s) retain the copyright of their work, which is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Kaynaklar

- Akın, M. Ş. (2018). Kullanıcı deneyiminde bağlamsal analiz yöntemleri: Senaryo, görev haritası ve bilgi mimarisi oluşturmak. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 64-87.
- Ano, G. G., & Vasconcelles, E. B. (2005). Religious coping and psychological adjustment to stress: A meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 61(4), 461-480.
- Argyle, M. (2006). İbadet ve dua. (çev. Mustafa Koç). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 317-338.
- Arnett, J. J. (2024). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press.
- Başaran, Y. K. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 480-495.
- Belgum, D. (2025). *Guilt: Where religion and psychology meet*. Bonhopai Books.
- Benson, P. L., Rochlkepartain, E. C., & Rude, S. P. (2003). Spiritual development in childhood and adolescence: Toward a field of inquiry. *Applied Developmental Science*, 7(3), 205-213.
- Brelsford, G. M., & Mahoney, A. (2008). Spiritual disclosure between older adolescents and their mothers. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 62-70.
- Cerrah, L. (2022). *Ergenlerde din: Dini hayat ve din-toplumsal kurumlar ilişkisine bakış*. Eğitim Yayınevi.
- Certel, H. (1996). Dini suçluluk duygusu ve savunma mekanizmaları. *Akademik Araştırmalar: Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 24-29.
- Clayton, R. R., & Gladden, J. W. (1974). The five dimensions of religiosity: Toward demythologizing a sacred artifact. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(2), 135-143.
- Coşkunsever, A. (2022). Gelişim ve din psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve temel problemleri. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 5, 47-80.
- Cotton, S., Zebracki, K., Rosenthal, S. L., Tsevat, J., & Drotar, D. (2006). Religion/spirituality and adolescent health outcomes: A review. *Journal of Adolescent Health*, 38(4), 472-480.
- Crockett, A., & Voas, D. (2006). Generations of decline: Religious change in 20th-century Britain. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 45(4), 567-584.
- Çalıyurt, O., Sebahat, M., & Vardar, M. E. (2005). Üniversite öğrencilerinde Ramazan dönemi oruç tutma davranışının benlik saygısı, sigara ve alkol kullanımına etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 6(1), 3-8.
- Davie, G. (2007). *The sociology of religion*. Sage Publications.

Eccles, J. S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C. M., Reuman, D., Flanagan, C., & MacIver, D. (1993). The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*, 48(2), 90-101.

Erdoğan, H. N. Ö. (2014). Ergenlik döneminin dini ve toplumsal gelişimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 153-165.

Erikson, E. H. (1968). *Identity youth and crisis*. WW Norton company.

Fachitiandi, A. R., & Permadi, A. S. (2020). Psychological dynamics of repentance processes. *International Journal of Multiscience*, 1(2), 17-23.

Frois, C. (2023). Guilt, responsibility and repentance. [içinde] C. Coelho & I. Beleli (ed.), *Emotions and public policies*. Etnográfica Press.

Garip, S. (2023). Sosyal bilimlerde nicel araştırma geleneği üzerine kuramsal bir inceleme. *International Journal of Social Science Research*, 12(1), 1-19.

Good, M., & Willoughby, T. (2006). The role of spirituality versus religiosity in adolescent psychosocial adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(1), 39-53.

Good, M., & Willoughby, T. (2008). Adolescence as a sensitive period for spiritual development. *Child Development Perspectives*, 2(1), 32-37.

Graber, J. A. (2004). Internalizing problems during adolescence. [içinde] R. M. Lerner & L. Steinberg (ed.), *Handbook of adolescent psychology* (2. baskı). Wiley.

Güller, H. H. (2025). Manevi arınma imkânı olarak tövbe ve psiko-sosyal yansımaları: Hadisler ışığında bir analiz. *Diyanet İlmi Dergi*, 61(3), 983-1014.

Gündüz, M. M. (2019). Niyet kavramı ve din eğitimi açısından anlam katmanları. *Süirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 301-332.

Gürsakan, N. (2007). *Betimsel istatistik: Minitab-SPSS-Statistica-Excel uygulamalı*. Nobel Yayınları.

Hardy, S. A., & King, P. E. (2019). Processes of religious and spiritual influence in adolescence: Introduction to a special section. *Journal of Research on Adolescence*, 29(2), 244-253.

Hardy, S. A., Nelson, J. M., Moore, J. P., & King, P. E. (2019). Processes of religious and spiritual influence in adolescence: A systematic review of 30 years of research. *Journal of Research on Adolescence*, 29(2), 254-275.

Herdt, J. A. (2016). Guilt and shame in the development of virtue. [içinde] J. Annas, D. Narvaez & N. E. Snow (ed.), *Developing the virtues: Integrating perspectives* (ss. 235-252). Oxford University Press.

Hood, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion: An empirical approach*. Guilford Press.

- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi* (3. baskı). TDV Yayınları.
- Hökelekli, H. (2006). Gençlik ve din. [içinde] H. Hökelekli (ed.), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. (ss. 9-31). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- İmamoğlu, A., & Ferşadoğlu, S. (2016). Psikolojik açıdan ergenlerde dini tutum ve davranışların tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 19–40.
- Karaca, F. (2010). Dindarlığın gelişimi. [içinde] *Din psikolojisi*. (ss. 119-142). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi* (11. baskı). Nobel Yayınları.
- Karlsson, G., & Sjöberg, L. G. (2009). The experiences of guilt and shame: A phenomenological–psychological study. *Human Studies*, 32, 335-355.
- Kartopu, S., & Başkonuş, L. (2019). Ergen suçluluğu ve dindarlık: Lise örneklemi üzerinde bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 185-217.
- Khan, W. A., & Sheharyar, K. A. (2025). Psychological effects of religious guilt in muslim communities: A study of guilt, shame, and social acceptance from an Islamic and sociological perspective. *Al-Aasar Journal*, 2(1), 679-688.
- King, P. E., & Boyatzis, C. J. (2004). Exploring adolescent spiritual and religious development: Current and future theoretical and empirical perspectives. *Applied Developmental Science*, 8(1), 2–6.
- King, P. E., & Boyatzis, C. J. (2015). Religious and spiritual development. [içinde] R. M. Lerner (ed.), *Handbook of child psychology and developmental science-3* (ss. 975–1021). Wiley.
- King, P. E., & Furrow, J. L. (2004). Religion as a resource for positive youth development: Religion, social capital, and moral outcomes. *Developmental Psychology*, 40(5), 703–713.
- Koç, M. (2002). *Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri*. (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, M. (2003a). Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisi üzerine teorik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 373-397.
- Koç, M. (2003b). Gelişim ve din psikolojisi açısından ergenlik dönemi. *EKEV Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 15, 113-132.
- Koç, M. (2004a). Ergenlik döneminde dua ve ibadete yönelik tutum ve davranışlar üzerine bir saha araştırması. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 147-178.

Koç, M. (2004b). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 231-256.

Koç, M. (2005a). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin gelişimi. *EKEV Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 25, 75-88.

Koç, M. (2005b). Din psikolojisi araştırmalarında ergenlik dönemi üzerine Türkçe yapılan çalışmalarla ilgili bir literatür incelemesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 41-69.

Koç, M. (2005c). Ergenlik psikolojisi bilimsel çalışmaları. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 26, 21-46.

Koç, M. (2006). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dini yaşam. *Diyanet İlmi Dergi*, 42(3), 7-32.

Koç, M. (2020). Yetiştirme yurdu ergenlerinin dinsel pratiklere yönelik tutum ve davranışları: Bursa yetiştirme yurtları örneği. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 11, 222-250.

Koenig, L. B., McGue, M., & Iacono, W. G. (2008). Stability and change in religiousness during emerging adulthood. *Developmental Psychology*, 44(2), 532-543.

Künkler, T., Faix, T., & Jäckel, M. (2020). The guilt phenomenon: An analysis of emotions towards God in highly religious adolescents and young adults. *Religions*, 11(8), 420.

Leak, G. K., Loucks, A. A., & Bowlin, P. (1999). Development and initial validation of an objective measure of faith development. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 9(2), 105-124.

Levenson, M. R., Aldwin, C. M., & Igarashi, H. (2013). Religious development from adolescence to middle adulthood. [içinde] R. F. Paloutzian & C. L. Park (ed.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (ss. 183-197). Guilford Press.

Maltby, J., Lewis, C. A., & Day, L. (1999). Religious orientation and psychological well-being: The role of the frequency of personal prayer. *British Journal of Health Psychology*, 4(4), 363-378.

Martin, D. (1982). Worship. *Theology*, 85(704), 83-91.

Mathis, E. L. (2022). *Worship with teenagers: Adolescent spirituality and congregational practice*. Baker Publishing.

McCullough, M. E., & Willoughby, B. L. B. (2009). Religion, self-regulation, and self-control: Associations, explanations, and implications. *Psychological Bulletin*, 135(1), 69-93.

McCullough, M. E., Tsang, J., & Brion, S. (2003). Personality traits in adolescence as predictors of religiousness in early adulthood: Findings from the Terman Longitudinal Study. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(8), 980-991.

Miceli, M., & Castelfranchi, C. (2018). Reconsidering the differences between shame and guilt. *Europe's Journal of Psychology*, 14(3), 710–733.

Muris, P. (2015). Guilt, shame, and psychopathology in children and adolescents. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(2), 177–179.

Özarslan, S. (2023). Gömülü teori yaklaşımı ile ergenlerde maneviyyatın kavramsal ve bağlamsal analizi. *TSBS Bildiriler Dergisi*, 3, 66–70.

Pargament, K. I., Ensing, D. S., Falgout, K., Olsen, H., Reilly, B., Van Haitsma, K., & Warren, R. (1990). God help me (I): Religious coping efforts as predictors of the outcomes to significant negative life events. *American Journal of Community Psychology*, 18(6), 793–824.

Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(4), 10–16.

Pulver, S. E. (1999). Shame and guilt: A synthesis. *Psychoanalytic Inquiry*, 19(3), 388–406.

Regnerus, M. D. (2003). Religion and positive adolescent outcomes: A review of research and theory. *Review of Religious Research*, 44(4), 394–413.

Regnerus, M. D., & Uecker, J. E. (2006). Finding faith, losing faith: The prevalence and context of religious transformations during adolescence. *Review of Religious Research*, 47(3), 217–237.

Regnerus, M. D., Smith, C., & Smith, B. (2004). Social context in the development of adolescent religiosity. *Applied Developmental Science*, 8(1), 27–38.

Roehlkepartain, E. C., Benson, P. L., King, P. E., & Wagener, L. M. (2006). Spiritual development in childhood and adolescence: Moving to the scientific mainstream. [çinde] E. C. Roehlkepartain, P. E. King, L. M. Wagener, & P. L. Benson (ed.), *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence* (ss. 1–15). Sage Publications.

Schnitker, S. A., Medenwaldt, J. M., & Williams, E. G. (2021). Religiosity in adolescence. *Current Opinion in Psychology*, 40, 155–159.

Sigel, D. (2016). Prayer and adolescence: Can formal instruction make a difference? *Religious Education*, 111(2), 200–221.

Smith, C. (2003). Theorizing religious effects among American adolescents. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42(1), 17–30.

Smith, C., & Denton, M. L. (2005). *Soul searching: The religious and spiritual lives of American teenagers*. Oxford University Press.

Smith, C., Denton, M. L., Faris, R., & Regnerus, M. (2002). Mapping American adolescent religious participation. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(4), 597–612.

Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), 42–49.

Şenel, M. (1998). *Ortaöğrenim gençliğinde günah ve tövbe kavramı üzerine bir alan araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tural, M. (2023). Psiko-fenomenolojik açıdan İslam'da arınma ritüelleri. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 8, 81–111.

Voas, D., Storm, I. (2012). The intergenerational transmission of religious service attendance. *Nordic Journal of Religion and Society*, 25(2), 131–150.

Wagener, L. M., Furrow, J. L., King, P. E., Leffert, N., & Benson, P. (2003). Religious involvement and developmental resources in youth. *Review of Religious Research*, 44(3), 271–284.

Wink, P., Dillon, M., & Farina, D. (2019). Religion, spirituality, and the agential self. [çinde] D. P. McAdams, R. L. Shiner, & J. L. Tackett (ed.), *Handbook of personality development* (ss. 364–379). Guilford Press.

Wong, Y. J., Rew, L., & Slaikou, K. D. (2006). A systematic review of recent research on adolescent religiosity/spirituality and mental health. *Issues in Mental Health Nursing*, 27(2), 161–183.

Wright, A. W., Yendork, J. S., & Kliewer, W. (2018). Patterns of spiritual connectedness during adolescence: Links to coping and adjustment in low-income urban youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 2608–2624.

Yonker, J. E., Schnabelrauch, C. A., & DeHaan, L. G. (2012). The relationship between spirituality and religiosity on psychological outcomes in adolescents and emerging adults: A meta-analytic review. *Journal of Adolescence*, 35(2), 299–314.

Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., & Scott, A. B. (1999). The emerging meanings of religiousness and spirituality: Problems and prospects. *Journal of Personality*, 67(6), 889–919.

Ek-1:
Anket Formu

Ergenlik Döneminde
Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar

– [A r a ş t ı r m a A n k e t i] –

Bu anket, amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak Bursa ve Balıkesir il sınırları içerisinde sosyal yaşama açık yer ve mekânlarda bulunan ergenler üzerinde yüz yüze uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi, 115 erkek ve 97 kız ergenlerden (n=212) oluşmaktadır.

Bursa / Nisan – 2013
Balıkesir / Haziran - 2014

Değerli Katılımcılar

Bu anket, ergenlik döneminde bulunan bireylerin dua ve ibadete yönelik tutum ve davranış yönelimlerini bilimsel açıdan incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilecek veriler, ergenlik döneminde dinsel yönelimlerin davranışsal boyutlarını anlamaya yönelik bilimsel değerlendirmelerde kullanılacaktır.

Anket formunda yer alan sorulara vereceğiniz yanıtlar tamamen gizli tutulacak, kişisel bilgileriniz hiçbir şekilde üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve veriler yalnızca bilimsel araştırma amacıyla değerlendirilecektir. Bu nedenle anket formunda ad, soyad ya da kimliğinizi doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya koyabilecek herhangi bir bilgiye yer verilmemektedir. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Lütfen her bir soruyu dikkatlice okuyarak, kendi duygu, düşünce, tutum ve davranışlarınızı en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz. Her soru için yalnızca bir seçeneği işaretlemeniz ve hiçbir soruyu boş bırakmamanız rica olunur. Soruların doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır; önemli olan, yanıtlarınızın sizin kişisel değerlendirmelerinizi yansıtmasıdır.

Vereceğiniz samimi ve gerçeğe uygun yanıtlar, bu araştırmanın bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Anketi yanıtlarken başkalarının görüşlerine başvurmanız ve soruları bağımsız biçimde değerlendirmeniz beklenmektedir. Soruların anlaşılmasında şüphe yaşamanız durumunda, anket uygulayıcısından açıklama istemekten çekinmeyiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Mustafa Koç

Açıklama: Aşağıda yer alan her bir ifadeyi dikkatlice okuyarak, kendi duygu, düşünce, tutum ve davranışlarınızı en iyi yansıtan seçeneği işaretleyiniz. Her soru için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz (X). Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

B i r i n c i B ö l ü m

1-Cinsiyetiniz nedir?

☐ Erkek ☐ Kız

2-Hangi yaş grubundasınız?

☐ 14 yaş ve altı
☐ 15-16 yaş
☐ 17-18 yaş
☐ 19 yaş ve üzeri

3-Ailenizin algılanan sosyo-ekonomik düzeyi nedir?

☐ Ortanın üstü
☐ Orta
☐ Ortanın altı

4-Eğitim durumunuz nedir?

☐ Okur-yazar
☐ İlkokul terk
☐ İlkokul mezunu
☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu
☐ Yükseköğretim mezunu

5-Kendi dinsel inanç düzeyinizi genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

☐ Dinsel inancım yüksektir; dinsel görevlerimi yerine getirmeye çalışırım
☐ Dinsel inancım vardır; ibadetleri düzenli olarak yerine getirmekte zorlanırım
☐ Dinsel inançlarım konusunda bazen şüphe ve kararsızlık yaşarım
☐ Dine karşı belirgin bir ilgim yoktur
☐ Dine karşı olumsuz bir tutumum vardır

İkinci Bölüm

1-Dua etme sıklığınızı genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

- ☐ Çok sık dua ediyorum
☐ Sık dua ediyorum
☐ Orta düzeyde dua ediyorum
☐ Nadiren dua ediyorum
☐ Çok nadiren dua ediyorum

2-Aşağıda yer alan ibadetleri genel olarak hangi sıklıkta yerine getirdiğinizi belirtiniz?

İbadet Türü	Düzenli	Ara sıra	Çok az
Namaz kılma	☐	☐	☐
Oruç tutma	☐	☐	☐
Kur'an okuma	☐	☐	☐
Tövbe etme	☐	☐	☐

3-Dua ederken ne ölçüde içsel yoğunlaşma (içtenlik) yaşayabildiğinizi düşünüyorsunuz?

- ☐ Çok yüksek düzeyde
☐ Yüksek düzeyde
☐ Orta düzeyde
☐ Düşük düzeyde
☐ Çok düşük düzeyde

4-İbadet ederken ne ölçüde içsel yoğunlaşma (içtenlik) yaşayabildiğinizi düşünüyorsunuz?

- ☐ Çok yüksek düzeyde
☐ Yüksek düzeyde
☐ Orta düzeyde
☐ Düşük düzeyde
☐ Çok düşük düzeyde

5-Namaz ibadetine ilişkin genel tutum ve uygulama düzeyinizi aşağıdaki ifadelerden hangisi en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Düzenli olarak (beş vakit) yerine getiriyorum
☐ Kısmen düzenli olarak (bazı vakitlerde) yerine getiriyorum

- ☐ Yalnızca cuma ve bayram günlerinde yerine getiriyorum
☐ Yerine getirmek istememe rağmen düzenli olarak sürdüremiyorum
☐ Yerine getirmeye yönelik bir ihtiyaç hissetmiyorum

6-Oruç ibadetine ilişkin genel tutum ve uygulama düzeyinizi aşağıdaki ifadelerden hangisi en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Ramazan ayında her yıl düzenli olarak (bir ay boyunca) yerine getiriyorum
☐ Ramazan ayında kısmen düzenli olarak (ara sıra) yerine getiriyorum
☐ Yıllara göre değişken biçimde yerine getiriyorum
☐ Yerine getirmeye yönelik bir ihtiyaç hissetmiyorum

7-Kur'an-ı Kerim okuma ibadetine ilişkin genel tutum ve uygulama düzeyinizi aşağıdaki ifadelerden hangisi en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Düzenli olarak, az da olsa günlük biçimde sürdürmeye çalışıyorum
☐ Daha çok mübarek gün ve gecelerle sınırlı olarak yerine getiriyorum
☐ İsteğim olmasına rağmen dilsel yeterlilik eksikliği nedeniyle sürdüremiyorum
☐ Yerine getirmeye yönelik bir ihtiyaç hissetmiyorum

8-Tövbe ibadetine ilişkin genel tutum ve uygulama düzeyinizi aşağıdaki ifadelerden hangisi en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Ahlaki açıdan yanlış olduğunu düşündüğüm davranışlar sonrasında düzenli olarak yerine getirmeye özen gösteriyorum
☐ Aynı bir uygulama olarak değil, çoğunlukla dua sürecinin bir parçası

- olarak yerine getiriyorum
- ☐ Zaman zaman ve düzensiz biçimde yerine getiriyorum
- ☐ Yerine getirmeye yönelik belirgin bir ihtiyaç hissetmiyorum

9-Düzenli ve süreklilik gösteren biçimde en çok yerine getirdiğinizi düşündüğünüz ibadet hangisidir?

- ☐ Oruç tutmak
- ☐ Namaz kılmak
- ☐ Kur'an-ı Kerim okumak
- ☐ Tövbe etmek
- ☐ Düzenli ve süreklilik gösteren herhangi bir ibadetim yok

10-İbadetleri düzenli ve süreklilik gösteren biçimde yerine getiremediğiniz durumlarda ne düzeyde dinsel suçluluk veya günahkârlık duygusu yaşarsınız?

- ☐ Yüksek düzeyde
- ☐ Orta düzeyde
- ☐ Düşük düzeyde
- ☐ Hiç

11-Dua etme ve ibadetleri yerine getirme düzeylerinizi birlikte değerlendirdiğinizde, aşağıdaki ifadelerden hangisi genel yöneliminizi en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Hem dua etme hem ibadet düzeyim yüksektir
- ☐ Dua etme düzeyim yüksek, ibadet düzeyim düşüktür
- ☐ Dua etme düzeyim düşük, ibadet düzeyim yüksektir
- ☐ Hem dua etme hem ibadet düzeyim düşüktür
- ☐ Ne dua etme ne de ibadet yönelimim vardır

12-Dua ve ibadetleri düzenli ve devamlı olarak yerine getirme düzeyinize ilişkin genel değerlendirmeniz aşağıdakilerden hangisini en iyi yansıtmaktadır?

- ☐ Genel olarak düzenli ve devamlı biçimde yerine getiririm
- ☐ Genel olarak ara sıra ve düzensiz biçimde yerine getiririm
- ☐ Genel olarak ne dua ederim ne de ibadetleri yerine getiririm

